

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

Kněžské osudy v prózách Jindřicha Šimona Baara

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Anna Stejskalová

Autorka DP: Alena Fojtíková

Součkova 9, Praha 6

7. ročník, český jazyk – ruský jazyk

denní studium

2007

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

v Praze ^{29.3.2007}.....

Obsah:

1. Úvod.....	7
2. Jindřich Šimon Baar.....	9
3. Postava kněze.....	13
3.1. Původ kněze – rodinné zázemí.....	14
3.1.1. <i>Cestou křížovou</i>	14
3.1.2. <i>Farská panička</i>	16
3.1.3. <i>Tři kříže</i>	17
3.1.4. <i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	18
3.1.5. <i>Holoubek</i>	20
3.2. Důvod vstupu do semináře, život v něm.....	23
3.2.1. <i>Cestou křížovou</i>	23
3.2.2. <i>Kohouti</i>	25
3.2.3. <i>Tři kříže</i>	27
3.2.4. <i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	30
3.2.5. <i>Holoubek</i>	31
3.3. Kaplan – soužití s farářem, přijetí na vesnici.....	33
3.3.1. <i>Cestou křížovou</i>	33
3.3.2. <i>Farská panička</i>	35
3.3.3. <i>Žolinka</i>	37
3.3.4. <i>Kohouti</i>	38
3.3.5. <i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	39
3.3.6. <i>Holoubek</i>	42
3.4. Farář – získání fary, stavba nové budovy.....	44
3.4.1. <i>Stavěl</i>	44
3.4.2. <i>Kohouti</i>	46
3.4.3. <i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	47

3.4.4.	<i>Holoubek</i>	48
3.5.	Vztah k ostatním kněžím a k církevním nadřazeným	50
3.5.1.	<i>Žolinka</i>	50
3.5.2.	<i>Stavěl</i>	52
3.5.3.	<i>Kohouti</i>	55
3.5.4.	<i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	56
3.5.5.	<i>Kanovník</i>	57
3.5.6.	<i>Holoubek</i>	59
3.6.	Vztah k matce a k ženám	61
3.6.1.	<i>Cestou křížovou</i>	61
3.6.2.	<i>Farská panička</i>	62
3.6.3.	<i>Žolinka</i>	63
3.6.4.	<i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	64
3.6.5.	<i>Kanovník</i>	68
3.6.6.	<i>Žebračka</i>	69
3.6.7.	<i>Holoubek</i>	71
3.7.	Nemoc a konec života	75
3.7.1.	<i>Cestou křížovou</i>	75
3.7.2.	<i>Žolinka</i>	76
3.7.3.	<i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	78
3.7.4.	<i>Tři kříže</i>	79
3.7.5.	<i>Kanovník</i>	80
3.7.6.	<i>Holoubek</i>	81
3.8.	Typy kněží, osobní vlastnosti	85
3.8.1.	<i>Cestou křížovou</i>	85
3.8.2.	<i>Farská panička</i>	85
3.8.3.	<i>Stavěl</i>	86
3.8.4.	<i>Žolinka</i>	86
3.8.5.	<i>Kohouti</i>	87
3.8.6.	<i>Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)</i>	87

3.8.7.	<i>Letní farář</i>	87
3.8.8.	<i>Tři kříže</i>	88
3.8.9.	<i>Kanovník</i>	88
3.8.10.	<i>Holoubek</i>	88
4.	Závěr	90
5.	Prameny a literatura	92
6.	Resumé	94
7.	Klíčová slova	95

1. Úvod

Za téma diplomové práce jsem zvolila tvorbu autora, který je už delší dobu opomíjen a nedoceňován – Jindřicha Šimona Baara.

Jeho literární i ostatní činnost byla mnohostranná. Kromě počátečních básní psal zejména prózu. Proslul také jako sběratel folklóru, upravovatel a autor pohádek. Celým jeho životem prostupovalo rodné Chodsko. I když velkou část života prožil jinde, stále se tam vracel, věnoval se chodskému národopisu a historii. Kromě samostatných knih věnovaných tomuto tématu najdeme mnohé poznatky z této oblasti především v chodské trilogii (Paní komisarka, Osmáčtyřicátníci, Lůsy).

Baar ve svých prózách často vycházel z vlastního života a také z příběhů svých přátel. Byl katolickým knězem, proto v jeho prózách často nacházíme výraznou postavu kněze, která nese mnoho autobiografických prvků.

Lze konstatovat, že postava kněze je přítomna takřka ve všech Baarových dílech. Autor se často věnuje i těm problémům, které byly mnohdy považovány za tabu, zejména vnitřním problémům v katolické církvi - sociálnímu postavení vesnických kaplanů, rozdílům mezi chudými a bohatými, překážkám při uskutečňování kněžských ideálů, boji s církevní i světskou byrokracií. Zabýval se též problémy žen – zejména postavením farské hospodyně, matky či sestry kněze a upozorňoval na nesmyslnost celibátu.

V diplomové práci jsem se zaměřila hlavně na cyklus „farských historek“, ale pozornost jsem věnovala i jiným prózám, nichž kněz vystupuje a zasahuje do děje. Budu pracovat s následujícími romány a povídkami, v nichž hrají kněží důležitou roli. Jejich postavy se pokusím ukázat z různých hledisek a budu se snažit vymezit jejich postavení jak v úzkém kruhu obyvatel fary, tak i v širším kruhu společenském. Budu pracovat s těmito prózami:

Cestou křížovou (1900), Farská panička (1906), Stavěl (1908), Žebračka (1908), Žolinka (1908), Kohouti (1912), Letní farář (1912), Tři kříže (?), Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství) (1913), Kanovník (1920), Holoubek (1921).

Řadím je chronologicky podle roku vydání.

Práci rozdělují do kapitol podle toho, čím z kněžského života se budu zabývat. Poznatky a zjištění dokládám citacemi z textu próz. Kromě životních osudů kněží sleduji i okolnosti vedoucí k různým událostem v jejich životě, prostředí a osoby, které do jejich života vstupovaly a ovlivňovaly je. Jde hlavně o ženy – matky, a zejména o farské hospodyně.

Takřka ve všech příbězích najdeme, jak již bylo řečeno výše, autobiografické prvky, někdy zcela zřetelné, jindy je musíme hledat. Vedle osobních využil autor též zkušenosti a zážitky svých přátel, kteří mu je vyprávěli.

Sledované skutečnosti se nebudou vyskytovat ve všech prózách. Některé z nich (Holoubek) by se daly označit jako univerzální, neboť zobrazují kněžův život v celistvosti – od narození do smrti. V jiných Baar sleduje svého hrdinu jen v určité životní etapě, zabývá se dílčím problémem (Stavěl). Kněží nejsou v těchto farských historkách vždy hlavní postavou, jejich role je epizodní (Žebračka).

Právě pestrost postav, které se čtenáři často jeví jako shodné či podobné, mne zaujala a přivedla k výběru tématu diplomové práce.

2. Jindřich Šimon Baar

Život Jindřicha Šimona Baara začal 7. února 1869 v chodském městečku Klenčí pod Čerchovem. Narodil se v malém domku nad farou, kde se říkalo U dolejších Holubů. Toto jméno se mírně pozměněné objevuje nejen v jeho kněžské idyle Holoubek, ale i v Cestě křížové jako jméno hlavního hrdiny.

Také jeho rodina je v knihách přítomna. Zejména byl silně fixován na svou matku Marii. Kraj, kde se narodil a vyrůstal, se mu zapsal do srdce a vzpomínal na něj v každém svém díle. I sestru Barušku můžeme v jeho knihách najít. Baarův otec nežil dlouho, ale zejména díky postavě otce v Holoubkovi si ho živě můžeme představit.

Při gymnaziálním studiu neměl Baar větší problémy. Ze začátku se sice musel ke studiu nutit, překonat osobní nechuť k profesorům, ale díky strýci, putimskému faráři Josefu Baarovi, se vše srovnalo. Již tehdy se u něho začaly projevovat literární sklony. Velký podíl na tom měl již zmíněný strýc Josef, farář v Putimi, který ho vedl k lásce ke knihám. Strýcovou hospodyní byla Jindřichova babička a v Putimi se též seznámil se svými sestřenicemi Bábinkou a Mařenkou z Protivína. Oběma slíbil, že si je k sobě vezme, až bude profesorem.

Velkou ranou byla pro něho smrt sestry Barušky. Zemřela při porodu a krátce po ní i její dítě. Baarova otce to velice zasáhlo a rozstonal se. Veškerá tíha starostí o hospodářství ležela na matce, která však nebyla schopna se o vše starat dlouhodobě. Finanční situace Baarových nebyla lehká. Vždyť s Baruščinou svatbou odešlo ze statku mnoho peněz jako její věno. Krátce na to zemřela v Putimi také Jindřichova babička.

Po maturitě chtěl Baar dál studovat na univerzitě, ale na matčino přání, ač nerad, vstoupil do kněžského semináře. Jeho nechuť pramenila zejména z lásky k sestřenici Mařence z Protivína. Hospodářství však bylo zadluženo a představy rodičů, že jako kněz bude hmotně zabezpečen, i to, že výdaje na studium v semináři nebudou vysoké, rozhodly o jeho dalším osudu.

Roku 1888 byl přijat do semináře v pražském Klementinu. Tak jako většina studentů, kteří byli ke vstupu do semináře více méně donuceni, hledal odreagování v literární práci. Již za studia bohosloví se věnoval psaní článků, básní a povídek. Za ně dostával i malý honorář. Pro svůj vztah ke knihám byl zvolen knihovníkem a předsedou spolku seminaristů Růže Sušilova. Často mu však bylo vyčítáno samotářství. Jelikož jako bohoslovec nemohl publikovat pod svým jménem, používal pseudonymu Jan Psohlavý. V té době otce ranila mrtvice a matka musela prodat část majetku, aby pokryla léčebné výlohy. Mladý Jindřich nesl velice těžce otcovu nemoc i matčino psychické vypětí. Oporou mu byl opět strýc Josef, nyní již děkan.

Roku 1892 byl Jindřich vysvěcen na kněze a svou první mši svatou sloužil u strýce v Putimi.

Své první místo nastoupil kaplan Baar v Přimdě. Krátce po příjezdu ho zastihla smutná zpráva – otec zemřel. Přimdu si zamiloval a farníci si zamilovali jeho. Zdejší krajinná panoramata mu připomínala rodné Klenčí pod Čerchovem s okolními kopci, přesto zde však nechtěl zůstat. V Přimdě se odehrává část děje románu Cestou křížovou. V době Baarova příchodu zde řádil tyfus, a protože farář se bál nemocné zaopatřovat, konal tuto službu kaplan.

Dalším místem, kde Baar působil, bylo Spálené Poříčí u Plzně. Neporozuměli si však se zdejším farářem, a proto opět hledal jiné místo. V té době zemřel farář v Přimdě. Baar se ucházel o jeho faru, přednost ale dostal jiný uchazeč.

Jeho dalším působištěm se stala fara ve Stochově nedaleko Kladna. Místní farář onemocněl duševní chorobou, a tak Baar doufal, že se mu podaří napravit jeho chyby a dát zde vše do pořádku. Krátce na to však požádal o jinou faru. Po různých peripetiích získal kaplanské místo v Ořechu u Prahy.

Ořech se stal pro Baara velice významným. Oblíbil si místního vikáře Ottmana, který mu byl dobrým rádcem. Práce zde však byla náročná, a to se brzy odrazilo i Baarově zdraví. Kromě kázání zajišťoval mnoho hodin výuky náboženství a jeho hlasivky tím značně trpěly.

Z Ořechu se Baar opět stěhoval, tentokrát do Únětic. Tam si trochu oddychl a věnoval se více své milované literatuře. Také se připravoval na zkoušky

k farnímu konkurzu. Měl namířeno opět na nové místo. Jeho cílem byla tentokrát fara v Klobukách u Slaného, kde strávil velkou část života.

Před přestěhováním do Klobuk zajel do Klenčí pro svou mámu (jak oslovoval nářečním slovem matku), aby si ji přivezl s sebou jako hospodyni. Kdyby byl věděl, v jakém stavu fara je, asi by si vše předem rozmyslel. Po úvahách, jestli se má pustit do stavby nové budovy nebo zkusit opravit stávající, se rozhodl pro novostavbu. Sám se na stavbě podílel a dílo se zdařilo i přes všechny finanční problémy. Vše vylíčil ve své próze Stavěl. Baar byl výborným kazatelem a brzy ho znalo celé okolí. Některá jeho kázání vyšla tiskem a jeho literární dílo rostlo. Byl také pečlivým učitelem a jeho láska k dětem byla bezmezná. Děti to cítily a tíhly k němu. Přesto nebyl v Klobukách spokojen, neboť farníci byli většinou nábožensky vlažní a neupřímní.

Po smrti faráře v Úněticích se rozhodl žádat o tamní faru. Nebylo mu vyhověno. Důvod byl prostý – je prý více spisovatel než kněz. Toto tvrzení se Baara velice dotklo, ale protesty nebyly nic platné. Zavřel si tím vrátka do Prahy a získat místo u sv. Apolináře bylo za tohoto stavu nemožné. V roce 1908 zažádal Baar o další fary, ale nakonec na něho zbyla jen fara v Ořechu, kde byl již dříve kaplanem. Velkou starost měl o svou mámu. Byla nemocná a nezvládala péči o celou domácnost, proto měla k ruce pomocnici, Otylku Kinštovou. Matka ale nechtěla na faru, kde by byl kaplan. Nakonec se mu ji podařilo přemluvit. Velkou oporou mu byl vedle Otylky a několika dalších přátel archivář a kněz František Teplý.

Ořech se stal Baarovým novým domovem, kde chtěl – podle svých plánů - strávit ještě deset let, pak se odebrat do penze do rodného Klenčí, věnovat se literární práci a zapomenout na Prahu. Pro inspiraci procestoval celé Čechy, dokonce zavítal i do ciziny.

Ještě před válkou si stihl Baar postavit v Klenčí dům, do kterého se chtěl na stáří přestěhovat. Roku 1915 však umřela jeho milovaná máma. Byla to pro něho bolestná rána. Pohřbil matku doma v Klenčí a sám se vrátil do Ořechu. O to víc se nyní věnoval své práci literární.

Roku 1919 odešel Baar do penze. Přestěhoval se do Klenčí a následující léta jsou literárně jeho nejplodnější. Věnoval se studiu kraje, lidu a krojů,

sbíral keramiku, části krojů i spoustu jiných krajových drobností, ze kterých ještě za svého života vytvořil ve svém domě muzeum. Až do smrti v roce 1925 vedl pamětní knihu města Klenčí.

Baar nenastřádal velké jmění, přesto ve své poslední vůli mohl nejen zaopatřit věrnou služebnou Otýlii, ale pamatoval i na chudé. Většinu majetku odkázal městu Klenčí, které v jeho domě zřídilo muzeum a pojmenovalo ho podle Baarova přání Baarův dům. Byl rovněž vytvořen fond, ze kterého by se hradily nejen opravy domu, ale také výdaje při doplňování muzejních sbírek.

3. Postava kněze

Postava kněze je v Baarových prózách velice výrazná. Kněžím věnoval celý cyklus románů a povídek známý pod souhrnným názvem Farské historiky. Ale postavy kněží se vyskytují i v jeho dalších dílech, např. v chodské trilogii Paní komisarka, Osmačtyřicátníci, Lúsy.

V Baarových knihách se setkáváme s mnoha postavami kněží, ale nenajdeme dvě sobě zcela podobné. Pravda, některé motivy se v různých prózách opakují, ale postavy shodné nejsou: Baar často motiv nebo příběh nejdříve zpracoval v povídce a posléze jej zakomponoval do obširnějšího díla. Příkladem frekventovaného motivu je například nemoc kněží, ať mrtvice nebo tuberkulóza.

Samozřejmě Baarovou inspirací byl jeho vlastní život i život jeho přátel. To jeho postavám dodává na autentičnosti. I zdánlivě neuvěřitelné příběhy jsou někdy doplněny poznámkou, že událost se skutečně stala (vražda děkana otráveným tabákem v románu Poslední soud).

3.1. Původ kněze – rodinné zázemí

V knihách, které se věnují životu kněze, hned na úvodních stránkách najdeme základní údaje o rodině, z níž pocházel, a o jejím sociálním postavení, neboť právě ono často ovlivnilo rozhodování mladých mužů, zda vstoupit do semináře.

Obecně lze říci, že špatná sociální situace v rodině je často přivedla k budoucímu povolání bez ohledu na jejich skutečné přání.

Ve většině próz pochází kněz z chudších, mnohdy z vyloženě bídnych poměrů. Pouze Holoubek je světlou výjimkou. Ten se narodil v zámožné selské rodině, pro kněžství se rozhodl sám, dobrovolně - a to by mohlo být jedním z důvodů jeho relativně šťastného života.

Často také kněží pocházejí z rodin neúplných, za různých okolností ztratili jednoho z rodičů nebo je tak vážně nemocný, že se nemůže podílet na chodu hospodářství. Baarovi kněží mají většinou sourozence. Pokud je na statku více synů, je jasné, že jeden musí uvolnit své místo, aby se statek nedělil. Pokud je v rodině dcera, nastává problém s věnem. Jiná situace bývá, pokud má kněz sestru tělesně postiženou, již není možno provdat. Na rozhodování, zda mladík nastoupí kněžskou dráhu, může mít vliv také fakt, že příbuzné je možné později na faře zaměstnat – ať jde o matku, sestru či někoho jiného z blízkých rodinných příslušníků.

3.1.1. *Cestou křížovou*

Tento román je Baarovou prvotinou s farskou tematikou. Nese podtitul Román českého kněze a vyšel v roce 1900.

V tomto románu je využito nejvíce momentů z Baarova života. Hlavní hrdina Jiří Holub to vůbec nemá lehké. Už sám název napovídá, jak se Holubův život odvíjí, že se podobá křížové cestě. Má 14 zastavení jako Ježíšova cesta na Golgotu.

Jiří Holub pochází z velice chudé rodiny, kterou trápí dluhy a není schopna se uživit. Syn Jiří je tak jedinou nadějí na zlepšení finanční situace.

„Bylo by to tak nejlepší“ – promluvil náhle dobrý, jakoby prosebný hlas matčin – třásl se jemně jako napnutá struna při hře – když dále mluvila: - „hled’ - co se nadřem – a jsme už s otcem staří, sedření... Ach dokud jsme byli mladí!... Ale dnes už to nejde... při díle lámou se nohy a klesají ruce... musíme si přijednávat – dluh nás tlačí... Ten úrok – ten úrok! Zabědovala stařena a odmlčela se.¹

Situace Holubovy rodiny se nezlepší ani za jeho studií a ukáže se v celé bezvýchodnosti v okamžiku, kdy zbědovaná, udřená matka přijíždí k synovi faráři s prosbou o pomoc. Vždyť vlastně kvůli němu se obětovali, proto jim teď zase on musí finančně vypomoci. Je přece knězem, a ti mají podle jejich představ peněz dost. Jaké je ale její překvapení, když zjistí, že syn je stejně chudý jako ona.

„Co je vám matko, co je vám?“ ptal se Jiří kvapně. „Tlačí mě to, synáčku, jako balvan na srdci mi to leží, pokojné chvíle bych tu neměla, musím, musím ti hned, hned než si sednu, povědět, proč přicházím. Dítě, chalupu nám prodávají. Do podružství vyhánějí. Pomoz nám, hochu, pomoz“ – a vztahovala k němu staré, vrásčité, žilovité, prací znetvořené ruce... „Ó nemám, nic nemám“, probouzel se nyní Jiří, a kleče před ní, vyprávěl jí celé svoje mučednictví, zápas o groš... Líčil jí, jak dostává tři stá padesát zlatek ročně, po zaplacení stravy jak mu zbývá stovka čistá...²

Baar vedle tíživé materiální situace rodin, z nichž kněží pocházejí, připomíná chudobu vesnických kněží, kteří se potýkají s těžkostmi stejnými, jako mají jejich blízcí. Důvody jejich problémů jsou rozličné - nízký plat, ale také nehospodárnost a neschopnost ušetřit. Problémy paradoxně způsobuje i dobré srdce – kněz nedokáže požadovat za své služby (křest, svatba, pohřeb) tolik, kolik mu náleží. Tak je tomu v případě Holubově.

¹ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 2, 3

² Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 38, 39

3.1.2. Farská panička

Tato novela vydaná v roce 1906 je trochu jiná než ostatní prózy, jimiž se v této práci zabývám. Ústřední postavou zde není muž, ale žena. Celý příběh je sice zasazen do farského prostředí, ale hlavními aktérkami jsou ženy - farárova matka, která sice nežije dlouho, ale její duch je přítomen v celé knize, a hospodyně Tereza.

Tereza je typ venkovského děvčete, které si postupně osvojí způsob, jak nejen využívat, ale až zneužívat dobroty faráře, a postupuje na společenském žebříčku. Z nenápadné služky, která myje nádobí a nosí vodu, se po smrti farárovy matky stává hospodyně. Každého, kdo jí připomene její minulost, pronásleduje.

Farář je naivní a důvěřivou obětí jejích intrik. Přijde o peníze, které si Tereza postupně nakrade, ale ani to nezpozoruje. Žije ve svém vlastním světě a nechce se zabírat problémy domácnosti. Toho samozřejmě Tereza využívá a vmanipuluje faráře tam, kde ho chce mít.

Autor prostřednictvím postav demonstruje některé lidské vlastnosti. Máme zde vypočítavou služku a důvěřivého faráře. Tereza není v jádru špatná, jen využívá každou příležitost ve svůj prospěch. Farář je typem pohodlného důvěřivce.

V této knize je sociální původ kněze nejasný. Jen víme, že žije na faře s matkou a nemá větší finanční problémy.

Ovšem v okamžiku matčiny smrti nastanou problémy s rodinou. O dědictví po ní se hlásí bratr a hlavně nenasytná švagrová. Jsou relativně chudí, ale především neuvěřitelně líní a hamižní. Napřed se snaží ovládnout faru, ale poté, co se stane hospodyní Tereza, alespoň rozkradou, co mohou, a vynutí si na bratrovi knězi 30 zlatých měsíčně jako příspěvek na živobytí.

Byl to nejmladší syn nebožky maminky – Lojzík – bratr jemnostpána se svojí ženou. Přijížděli na pohřeb. Lojzík byl parazitem fary. Měsíc, dva – i déle dovedl se žít na faře, vymlouvaje se na svoji chorobu – neschopnost k práci. I se ženou a dětmi se chtěl nastěhovat už často do fary... Vyjedl – vyplenil faru aspoň jednou do roka...

Řekni mu, že tím prospěje sobě i nám, ježto cizí, zvláště ta Tereza by ho okrádala. Řekni mu, že jako kněz je povinen, aby se nás v nouzi ujal a k sobě vzal, ježto rodiče pro jeho studie tebe zkrátili, odstrčili.³

Hospodyně Tereza sice chrání faráře před nároky příbuzných, ale zároveň tím sleduje své vlastní zájmy.

Rodina s výjimkou matky zde působí jako velice negativní element - chce faráře pouze využívat, ale odmítá poskytovat mu za to jakékoliv protislužby. Peníze či postavení si vynucuje vydíráním. Pokud něco od faráře chce, místo korektního jednání či prosby mu to prostě oznamuje nebo rovnou koná (příjezd dětí na prázdniny).

3.1.3. *Tři kříže*

Povídka *Tři kříže* poprvé pravděpodobně vyšla v knize *Žolinka, Kanovník* před rokem 1928 (druhé vydání). Jako jedno z mála děl, které ve své práci zkoumám, zachycuje celý život kněze. Pravda, nezačíná jeho dětstvím, ale hlavního hrdinu Mikuláše Bíbu sledujeme již od studií na gymnáziu až do jeho smrti. Vše je obsaženo v necelých čtyřiceti stranách.

Mikuláš se po ukončení studia gymnázia rozhoduje, co bude dělat dál. Rodiče mu sdělí své přání, aby se stal knězem. Ale nenutí ho do toho. Přesto však Mikuláš po nedokončených studiích medicíny do semináře vstoupí. Je pohlcen studiem a vědou, nachází v tom uspokojení. Po dostudování se věnuje vědecké práci, stane se dokonce nakrátko univerzitním profesorem, ale neumí jednat se studenty, proto není úspěšný. Brzy na to je jmenován kanovníkem a věnuje se práci bez oddechu. Pomáhá, kde může, i ve své rodné vesnici. Ale jeho neúnavná činnost se negativně projevila na jeho zdraví. Jede si proto odpočinout domů, kde dlouhá léta nebyl. Cestou z nádraží se však nachladí a krátce na to zemře doma na zápal plic.

Sociální situace Mikuláše Bíby je ze začátku velice nejasná. Studoval na gymnáziu a zdrojem jeho příjmů bylo doučování tří měšťanských synků a

³ Baar, J. Š.: *Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.)*; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 21, 28

vypracovávání úkolů movitějším studentům. Tím si vydělával na ošacení. Nebylo to pro něho jednoduché, ale zdá se, že nedostatkem netrpěl. Měl vlohy ke studiu, navíc byl již finančně nezávislý, takže rodiče ani nepovažovali za nutné nějak zásadněji mu do života zasahovat.

Vliv rodiny se ještě projeví v samém závěru povídky. Mikuláš je už celkem zámožný a pamatuje ve své štědrosti i na rodnou vesnici. Pomáhá obecní knihovně, postaví kapličku. Ale protože se to vesnici zdá málo, nechá vybudovat i obecní pastoušku.

Při návštěvě doma, kam se tolik těšil, však následkem nachlazení umírá.

3.1.4. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

Román Poslední soud, vydaný poprvé v roce 1913, má dva díly. První nese název U Porazilů, druhý Na děkanství. V podstatě celý první díl U Porazilů je věnován širší rodině. Příběh začíná svatbou dvou bratrů Martina s Mankou (rodiče budoucího kněze Martina) a Hadama s Dodličkou. Také statek je spravedlivě rozdělen. Manka – budoucí Martinova matka se postupně stále více projevuje jako nepřející, lakomá a hysterická žena, která všechny navzájem rozeštvává. To je příčinou mnoha soudů mezi bratry a svárů mezi jejich rodinami, které nakonec vyústí v bratrovraždu. Martin tak přijde o otce. Také oba statky se v důsledku soudů topí v dluzích. Rodinné poměry autor vykreslil velmi podrobně, proto i snáze chápeme Martinovo jednání. Celý první díl je věnován rodině a vztahům mezi jejími členy.

Druhý díl Na děkanství velice těsně navazuje na díl první. Po otcově smrti se Martin rozhodne hospodařit na statku, aniž by dokončil školu, na které si jeho matka tak zakládala. Nedovolí mu to a on gymnázium dostuduje. Kromě toho je statek tak zadlužen, že musí být prodán. Martin odejde do semináře, který zdárně ukončí. Při první mši, kterou slouží v rodné vesnici, se smíří se svou tetou a její rodinou. Zastává místo kaplana na děkanství, postupně se časem vypracuje, stane se děkanem a vezme si k sobě matku. Ta však svou špatnou povahou působí jen rozbroje. Martin nakonec vstoupí do kláštera, kde nalézá štěstí a klid.

Název románu *Poslední soud* nás přivedl k myšlence, že jen bůh je schopen soudit Martinovo jednání ve složitých životních situacích, v nichž se ocital.

Kromě matky, která je postavou dominantní, v románu výrazně vystupují postavy dvou Dodliček – Martinovy tety a sestřenice, které jsou určitým pojítkem mezi oběma rodinami. Přestože si to matka nepřeje, dojde ke smíření alespoň skrze sestřenici Dodličku. Martin se s nimi sblíží již po smrti otce, a když je vysvěcen na kněze, smíří se s celou rodinou veřejně. Jen matka jeho kroky omítá, nenávist je jediný cit, který k příbuzným cítí.

Cítil, že koná obřad, že nelze tady s tetou promluvit, omluvit se, že k ní nepřišel, ale že jistě přijde než odjede. Ani Dodličce nelze říci, jak se změnila, v jakou krasavici, co jí neviděl, se rozvila! Nabral jen dechu, položil obě ruce na černý šátek tetin, pomaleji a hlasitě odříkával slova modlitby, pevnou rukou udělal kříž a pak se náhle sklonil k její tváři a učinil, když udělil požehnání matce a ostatním kněžím, i tetu veřejně třikrát políbil.⁴

To všechno na vlastní oči viděla Manka... Ale náhle zbledla jako smrt... Chtělo se jí vyjít, protlačit se zástupem, chytit ji za ruku a vykřiknout: „Zpátky! Tobě můj syn nesmí požehnat!“ ... Mdlo se udělalo Mance... Šla rovnou cestou domů a cestou si stále jen říkala: „Ne, to mi dělat nemíl, šhecko, jenom tuto ne. Toho sem si vod něho nezasloužila. To dybych veděla, jak je Pámbů nade mnou, radši bych nechtěla, haby sem jezdil.“⁵

Postava matky kněze Martina Porazila je natolik výrazná a od většiny jiných odlišná, že se jí budeme podrobněji zabývat v kapitole *Vztah k matce k ženám*.

⁴ Baar, J. Š.: *Poslední soud* (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 223

⁵ Baar, J. Š.: *Poslední soud* (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 223

3.1.5. Holoubek

Román Holoubek poprvé vyšel v roce 1921 s podtitulem Kněžská idyla. Odráží až neskutečně ideální život vesnického faráře Josefa Holoubka. Hlavní hrdina má křestní jméno Josef podle strýce J. Š. Baara a jeho příjmení je zdobnělinou jména statku, kde se Baar narodil. Ukazuje na člověka s čistou duší, člověka nevinného, který trpí pro druhé.

Narodil se v bohaté rodině a po ukončení gymnázia by rád studoval na univerzitě. Jeho osud změní zdánlivá maličkost – zapomenuté znaménko minus při řešení maturitního příkladu z matematiky - a tak nakonec na přání rodičů odchází do semináře. Přesto však svého rozhodnutí nelituje a celý život zůstává skromným a dobrosrdečným člověkem. Stane se kaplanem v Markově a s tamním farářem se velmi sblíží. S jeho pomocí pak získá faru, kterou mu pomůže otec zařídit a vybavit a kde celkem spokojeně žije se sestrou Baruškou. Přežije vlastní zdánlivou smrt – mrtvici, při které ho všichni považují za mrtvého. Po návratu do života se jeho spásou v nemoci se stanou děti, které se o něho starají.

V knize můžeme rozpoznat postavy z Baarova života. Hlavní postava má mnohé z Baara samotného, další jsou inspirovány jeho matkou a sestrou. Jsou samozřejmě stylizované, ale přesto je zřejmé, že tento román se z Baarových děl nejvíce líží k autobiografii.

Baar jej napsal až na sklonku života, kdy k mnohým z vlastních útrap přistupoval s nadhledem, proto kniha působí tak harmonicky.

Holoubek pochází z relativně dobrých poměrů, ze statku, který prosperuje. Nedělá mu problém vybavit si nábytkem kaplánskou a ani po přestěhování na faru se zařídit. Oba jeho rodiče žijí spokojeně. Holoubek je jednou z mála Baarových próz, kde místo kněžovy matky o něho pečuje další ženský rodinný příslušník – sestra Baruška.

Také otec se v Holoubkovi stává důležitou postavou, možná důležitější než ve všech ostatních. Otec zde totiž předčasně nezemře. Je to vzorný sedlák, který se stará nejen o svůj vlastní statek, ale také o hospodářství synovo. Baar v něm zobrazil takového otce, jakého by si přál mít a jakého by měl, kdyby ho neranila mrtvice a byl v plné síle.

...že už tatínek všechno v Třešticích byl, všechno tam obhlíd' tuze, že nechválí... ale půdy že jsou tam jedna radost, za tři, čtyři roky zlato že rodit budou a že už mu zařizuje koně, krávy, vozy, pluhy že už chystá, vybitá, kupuje, jeho i sestřino věno že na to praskne, a ještě co jim maminka dá do výbavy pro začátek... Na faře už mu týden hospodaří jeho otec a sestra, trochu sražená, ale jinak ještěrka ženská.⁶

Na statku, z něhož Holoubek pochází, hospodaří jeho bratr – pro rodiče tu postavil nový výměnek, a tak i Holoubek s Baruškou budou mít kam jít na stáří. Rodina je svorna, naopak, tvoří přímo idylický celek, kterému vládne matka.

⁶ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926, str. 148, 153

V prózách, jimiž jsme se zabývali, nalézáme informace o rodinném zázemí kněží. V ostatních prózách se tomuto tématu Baar vyhýbá nebo je zmiňuje velice okrajově.

Kněží pocházejí buď z úplných rodin, nebo je matka již vdova. Občas bývají zmíněni i ostatní příbuzní – sourozenci, často se svými rodinami. Důležitá je i celková finanční situace v rodině. Pokud je špatná, snaží se rodina o to více svého syna poslat do semináře – vidí v tom jeho i své budoucí zabezpečení. Mít v rodině kněze je také záležitost prestižní.

S rodinou se kněz sice nestýká často, ale pocit, že ještě někoho má, je pro něj velice důležitý. Návštěva matky nebo otce je vždy vítaná, je to zpestření stereotypu kněžské práce a také příležitost svěřit se jim se svými problémy i radostmi.

Někdy bývá člen rodiny přímo zapojen do chodu fary. V roli hospodyně můžeme nalézt matku i sestru kněze, ve Farské paničce se toto místo pokouší získat švagrová. V Holoubkovi se na faru na čas přestěhuje i otec – pomáhá mu se zařizováním hospodářství.

V každé z próz je pomoc rodiny jiná. V Cestě křížové je situace zpočátku značně komplikovaná. Ze strany své rodiny Holub pociťuje spíše nátlak. Ale v později jsou mu matčina přítomnost na faře a její pomoc vítaná. Ve Farské paničce je jistotou a zázemím matka. Ze strany bratra a jeho rodiny se o pomoci v podstatě nedá hovořit, jsou spíše přítěží a zneužívají faráře. Tři kříže jsou zcela specifické. Z rodiny odchází mladý student medicíny a vrací se už zestárlý kanovník, který vlastně přijde domů zemřít. Rodina je pro něj důležitým bodem, chce jí nezištně pomáhat, nic za to nečeká. Ale odměna přesto přijde – postarají se o něj v posledních chvílích života, umírá doma uprostřed svých nejbližších. V Posledním soudu hraje rodina zcela zásadní roli. Matka je středobodem všeho dění i špatných vlastností, Dodlička a její rodina představují její pozitivní protiklad. Holoubek pochází z úplné a šťastné rodiny, která jej celý život obklopuje. Otec mu pomáhá s hospodářstvím a sestra je mu věrnou opatrovatelkou.

Ani jeden kněžský osud se v Baarových prózách neopakuje, i když jsou si v mnohém podobné. Rodina se snaží dát mladému knězi do života, co považuje za nejlepší, a podporovat ho ze všech sil. Na rodinu se většinou může obrátit, když je mu nejhůř, jsou to jediní blízcí, které má.

3.2. Důvody vstupu do semináře, život v něm

Jindřich Šimon Baar, stejně jako většina jeho kněžských hrdinů, stál před rozhodnutím zda vstoupit do semináře či nikoli. Většinou do rozhodování jeho hrdinů zasáhne rodina - tak tomu bylo i v Baarově případě. Matka si přála, aby se její syn stal knězem. Baarův otec i strýc Josef (již zmíněný farář v Putimi) se jí to snažili vymluvit, ale bezúspěšně. Sám Baar se svěřoval své sestřenci Mařence, že chce být profesorem, že si bude na studium přivydělávat doučováním v zámožných rodinách.

Důvody pro vstup do semináře jsou u jeho hrdinů různé. Hlavní bývá to, že jednou bude mít možnost finančně zabezpečit nejen sebe, ale i rodinu, především staré rodiče. K tomuto zásadnímu životnímu rozhodnutí buď mladý muž dospívá sám, nebo je k němu donucen, především chudobou rodičů.

Někteří Baarovi kněžští hrdinové k rozhodnutí dospěli až po několikaletém studiu jiné vysoké školy. Často tento krok považují za své životní selhání (Černý – Kohouti).

Pro některé hrdiny je pobyt v semináři přínosem. Zklidní se a utřídí si myšlenky (Cestou křížovou). Někdy se realizují v různých spolcích (Holoubek), pro některé je to odrazový můstek k dalšímu studiu (Tři kříže).

V semináři každý potká spoustu přátel, někdy i na celý život (Holoubek). Ale může také potkat své budoucí protivníky (Kohouti).

3.2.1. *Cestou křížovou*

V rodině, z níž pochází Jiří Holub, je situace asi nejvyhrocenější. On sám by rád studoval práva, ví však, že rodina nemá peníze. Přesto doufá, že mu alespoň dovolí odejít za jeho přáním, živil by se sám. Narazí však na dva zásadní problémy. Tím prvním je, že otec nemá z nějakých důvodů rád právníky, a proto nechce, aby syn byl jedním z nich. Druhý, daleko závažnější problém, je již zmíněná finanční situace. Ke vstupu do semináře je Holub v podstatě donucen. Nemá jinou volbu než splnit matčino přání, neboť protivit se rodičům je zcela nepřipustné. Tento motiv se v Baarových dílech objevuje velice často. Lásky a oddanosti k rodičům, kteří jej od dětství živilí a

starali se o něj, je pro syna natolik zavazující, že jejich přání nemůže odmítnout.

Motiv výčitek svědomí vůči rodičům či pocit zodpovědnosti za rodinnou finanční situaci se v Baarových knihách rovněž často vyskytují, stejně jako naléhání rodičů.

„Tuhle matka chce, abys byl knězem. Co tomu říkáš? Nu?“ ... Cítil, že mezi ním a rodiči se otevřela propast – která je dělila. Překlene ji? Najde most k nim a oni k němu? Jak jim to říct? Na štěstí začal znovu otec: „Nenutíme tě – i toto – dělej jak chceš – jak rozumíš, ale jsme tak dost zadluženi, platit na tebe nemůžem, už ne – věř nám, že ne – a proto chceme s matkou, abys šel do semináře...“⁷

„Ulevíš nám, okřejeme, oddechneme si – budeš zaopatřen“ ... nutil se do téhle tvrdosti... „A co kdyby umřel?“ štválo to v nitru hned zase dál? Nepovolím, nesmím.“ ...

„Tatíčku nemohu,“ hlesl syn.

„Nemůžeš! – a proč nemůžeš? – Nechceš!“ dotíral zlostně otec. „A proč jen nechceš? Nemají se kněží nejlíp? Co jim schází?... Chcem jen tvoje štěstí, budeš vážen, ctěn – a lehčeji živ – než my tuhle s matkou.“⁸

Holub po těžkém vnitřním boji rodičům nakonec vyhoví.

„A co! Protluču se – žebrat budu o obědy, o hodiny... Studem by shořel... Musíš zrovna na kněze? ... Jdi na učitele! ... Tu v duši jeho mihla se bílá tvář dívčí. Ano, zde je ten důvod hlavní... Těsně vedle ní spatřil i tvář starou, zažloutlou, vrásčitou. To viděl ustaranou, utrápenou matku svou – a hned za ní shrbenou postavu otce... Přiklekl k ní – objal její hlavu – a radostným hlasem jí řekl: „Nenaříkejte, maminko, půjdu do semináře...“⁹

⁷Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 2

⁸Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 3

⁹Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 4, 5

V Cestě křížové rozhodla matka. Nikoli ze zlé vůle, ale pod tíhou okolností. V kněžském stavu vidí hmotné zabezpečení svého dítěte a snad i svoje vlastní ve stáří. Nedokáže si představit, že by to mohlo být jinak. Mladý muž se se svým údělem postupně smiřuje.

Uvnitř zarachotil zvonec a je všechny přivítala seminářská chodba... Pustá a prázdná, šerá a smutná byla ta chodba. Na zemi dlážděna vyšlapanými kvádry, po jedné straně tlusté zdi ve výklencích... Stisklo se mu srdce a do pláče mu bylo. Přišel z domova, kde byly tmavé hvozdy, zelená luka, rybníky... Zůstal – neutekl – ale ještě teď se trásl při vzpomínce na ty krize, které prodělával... Přičiň se, abys byl povolán! Znělo jako zvony jeho duši.¹⁰

Stane tak na začátku životní cesty, cesty křížové, na níž ho čekají její jednotlivá zastavení.

„Jest přece bůh? – jest nebe -?! Pravdu má ten přísný kazatel!?“ ... I kdyby odešel ze semináře, těch myšlenek a pochyb už se nezbaví. Tak lhostejně jako dosud žít nemůže... Jako roj štípavých, krvelačných komárů, dorážely naň staré pochyby a námitky... Chytil tudíž jednu pochybu po druhé, rdousil a škrtil je... sotva byl s jednou hotov, dával se do druhé.¹¹

Jeho život nebude lehký. Obětoval své ideály, přání a představy a nezbývá mu, než hledat smysl a naplnění života ve službě bližním.

3.2.2. Kohouti

Prózu Kohouti Baar poprvé vydal v roce 1912. Nazval ji podle dvou bojujících kohoutů, na které se díval z okna a kteří mu připomněli střetnutí protagonistů prózy.

Příběh se odehrává na faře ve Vlkově, kam je jmenován administrátorem páter Pískač. Počítá s tím, že už zde zůstane. Fara však nakonec připadne jeho

¹⁰ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 13 - 16

¹¹ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 18, 19

spolužáku Černému. Celou knihou prochází Černého spor s učitelem Dusilem, který vznikl kvůli maličkosti, ale přerostl v konflikt celé vesnice, a rozděluje ji na dva tábory. Jak kněz, tak učitel pomalu přestávají plnit své povinnosti a vesnice začíná být znechucena. Po dlouhé době oba prohlédnou, ale nezbude jim nic jiného, než vesnici opustit. Na uvolněné místo se pak vrací páter Pískač.

Pátera Cyrila Černého přivedlo do semináře něco jiného než většinu jeho kolegů - vlastní hrdost a sebevědomí. Měl veliké ambice, původně chtěl být advokátem. Je velice pracovitý a v případě potřeby umí být i neústupný.

„Ano - práva vystuduji, rigoroza složím,“ rozhodně si řekl a už tehdy kmitala se mu v duši i další cesta životem, jež končila v parlamentu, ale nejen na sedadle poslance, ale výš – v křesle ministerském...“¹²

Ale právě proto, že je tak ambiciózní, je považován za novotáře a nebezpečného člověka. Ztrácí kvůli tomu doučování, které ho dosud živilo. Zbylo mu z nich jen jedno.

...a zbyla mu pouze jedna desítizlatková, a ještě po něm žádali, aby jim ruce líbal a před nimi v prachu se plazil... Nepozdravil jednou dost uctivě, vytkli mu to, a když nemlčel, vyhodili ho a on stál v širé Praze bez pomoci.¹³

Z neblahé situace vidí jediné východisko, a tím je rozhodnutí vstoupit do semináře. Považuje však tento krok za své životní selhání.

„Nu, tenkrát skončila moje životní missa canta,“ řekl konečně zase Černý, věděl jsem dobře, že mne čeká život „sine gloria“, pouze smuteční mše, rekviem, ale vzal jsem to s resignací. Byla to slabá chvíle, byl jsem roztrpčen, umdlen, unaven starostí o skývu chleba, nebyl jsme tomu zvyklý, nedovedl

¹² Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 175

¹³ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 176

jsem se ponížovat, pokořovat. Také jsem uvěřil té pitomé frázi, že se kněží mají nejlíp, a konečně svedla mne i moje vloha řečnická, na kazatelně, zdálo se mi, že ji budu moci líp ještě uplatnit, použít, než kdekoliv...¹⁴

Jeho vznětlivá povaha zavíní mnohé nesrovnalosti i ve vztahu k nadřízeným. Nesnáze ho provázejí celý život, jehož smysl v kněžství nenašel.

3.2.3. *Tři kříže*

Asi nejvíce prostoru k samostatnému rozhodování dávají svému synovi rodiče Mikuláše Bíby. Při volbě budoucího povolání mu více méně nechávají volnost. Sdělí mu sice svůj názor, ale nechají ho rozhodnout samostatně, důvěřují mu. Cesta, kterou si vybere, bude přece jeho cestou, ne jejich.

...dychtivě se ptal otec: „Tak co Mikulášku? Co teď hodláš?“ ... usmál se syn a řekl skoro prosebně: „Jen mě tatínku s maminkou prosím vás k ničemu nenuťte, sám si to rozmyslím.“

„Nu nutit tě nebudeme, to Bůh chraň,“ starostlivě odporoval baráčník Bíba, „sám se živiš a dá-li Pán Bůh i uživiš. Ale to víš, tuhle maminka je jako všechny mámy, ráda by tě chtěla mít -“

„Já vím, knězem,“ skočil otci do řeči student.

„Ano, tak,“ přisvědčila radostně Bíbová.¹⁵

Mikuláš dobře ví o přání matky. Již o jeho splnění uvažoval, ale nepovažuje v tuto chvíli vstup do semináře za pravděpodobný. Raději by se věnoval něčemu jinému, ale sám ještě přesně neví čemu. Čeká na nějaký impuls, který by mu rozhodování ulehčil.

¹⁴ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 177

¹⁵ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 209

„Neslibuji, ničeho nic neslibuji. Snad se dám na vojnu, nebo přijmu místo učitelské, také k poště bych mohl, na dráhu, možná že se vydám do Prahy, na universitu, nevím, nic určitého zatím nevím,“ a s knihou pod paží se vydal k lesu.¹⁶

Ale vtom zaslechl Bíba tupé údery motykou, otočil hlavu a spatřil kus cesty před sebou člověka dobývati pařez. „Bože, tatínek!“ lekl se student a jako ukován se přitiskl k borovici... už se mu chtělo rozběhnout se, vykřiknout: počkejte tatínku, pomohu vám“ – ale náhle se zarazil. „Pomohu vám...“ opakoval si v duši a pocítil, jak ho bodlo přímo u srdce... Student pojednou cítil, jako by se křivdy dopouštěl na svých rodičích; pravda, nic na nich nechce, ale žít ho teď o prázdninách musejí.¹⁷

Mikuláš si v ten okamžik najednou uvědomí svou odpovědnost vůči rodičům, kteří se o něj do dnešní doby starali. Cítí povinnost jim to vynahradit a zabezpečit je.

„Všeho, každé i nejtěžší oběti by byl schopen, jen kdyby mohl rodičům pomoci“ ... „Což jenom jako kněz byl bych schopen oběti? Proč ne jako lékař? Advokát? Profesor? To jsou přece povolání lépe placená,“ namítal si horlivě. „Jen si lži!“ řezavě se mu posmíval hlas, „ty víš dobře, jak to chodí! Zamiluješ se, oženíš, a budeš rád, stačí-li ti příjmy na vlastní vydání. Takových už bylo, co si slibovali a malovali, ale skutek – utek.“¹⁸

Odjíždí do Prahy a studuje medicínu. Po roce však zjišťuje, že nevolil dobře. Rozhodne se pro seminář a nastoupí tam do druhého ročníku. Přijímají ho s výhradami a pečlivě zkoumají důvody, které ho k rozhodnutí přivedly.

¹⁶ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 210

¹⁷ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 212

¹⁸ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 213

„Moje nervy nehodí se pro medicínu, unavuje mě a odvádí od vlastního studia stálá starost o skývu chleba, boj o existenci... poznal jsem, že mám větší sklon k životu tichému, meditativnímu, než k rušnému povolání světskému. Váhal jsme dlouho, ale po zralé úvaze cit, tušení, instinkt... vede mě sem, v tato místa.“ „Čeká vás trpké zklamání. Život kněze není dnes pohodlným.“ „Nehledám a nečekám pohodlí. Nejsem na ně zvyklý,“ prudce vybuchl Bíba, „hledám pouze klid, tichý koutek, dost malý a skromný, popřejte mi ho a neodhánějte mne.“¹⁹

Své rozhodnutí považuje za čistě soukromou věc. Domů přijel až po roce teologického studia a rodiče velmi překvapil.

V této povídce se vyskytuje moment, který v jiných prózách nenalezneme - přijímací pohovor do semináře.

„Zkusit to můžeme. Ale pamatujte si, že vy máte právo až do dne vyššího svěcení kdykoli vystoupit a my kdykoliv vás propustit, třeba i bez výslovného udání důvodů. Po prázdninách tedy přijďte,“ a podal mu ruku.²⁰

Ani Mikuláše Bíbu nepřivedlo do semináře přesvědčení, že je povolán stát se knězem, ale spíše touha studovat, případně se připravovat na vědeckou činnost. Studoval však s chutí a zájmem, toužil po poznání. Svou pracovitostí a výsledky studia si získal přízeň nadřízených včetně ředitele semináře.

„Ne, Mikulášku, ty velké dítě,“ usmíval se ředitel, „ty už do smrti nebudeš mít smyslu pro nic, než pro svou práci, studium; běda, dostane-li se po vysvěcení do špatných rukou,“ zatykal mu v návalu lásky důvěrně.²¹

I vysvěcení na kněze znamenalo pro Bíbu další krok na cestě ke vzdělání.

¹⁹ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 218, 219

²⁰ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 219

²¹ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 223

3.2.4. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

U Porazilů rozhoduje matka. Chce, aby se její syn stal knězem, a na splnění svého přání trvá. Martin by raději byl sedlákem, nechce ani dokončit gymnázium, vždyť po otcově smrti se přece o statek musí někdo starat. Matka ale ztropí hysterickou scénu.

„Co že huděláš?“ podepřela si boky a postavila se těsně před Martina. „Ha na co myslíš, že sem vosum let vyhazovala voknem peníze? Že tě íčko, když huž si skoro hotov, nechám zběhnout ze študií? Sedlákem si moh byjt hned, na to si nemušel študýrovat. Hale ty bureš knězem – rozumíš – knězem – ha něčím jiným ne – to si pamatuj. – Já tě vyženu z hlavy šecky hloupostě – já se tě nebojím“...

„Matko,“ sepjal před ní syn obě ruce, „pěkně prosím, nevyhánějte mě“... „Nikde ve světě... se nebudu cítit tak šťastným – jako doma.“...

Její nejvyšší touha: míti syna knězem a pojistit si u něho na faře bezstarostné stáří se v této chvíli boří a kácí... Zvedla do výše obě ruce, strhla si šátek z hlavy a počala si rvát vlasy. „Nejsi mý dítě, neposlechneš-li! Já nechčasná matka! Muže mi zabili, syna mi zkazili!“²²

Martin nakonec gymnázium dokončí a také se vyjasní situace kolem statku – je totiž tak zadlužený, že o něj přijdou a musí se vystěhovat.

Martin smířen s osudem, který si dobrovolně nevybral, ale neměl sílu se mu vzepřít, vkročil do nové etapy života – vstoupil v Budějovicích do semináře.

V semináři se lišil od ostatních. Vstoupil sem nedobrovolně a smrt otce i nepřizpůsobivost matky měly za následek, že byl velice uzavřený.

²² Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 197, 198, 199

Miloval samotu, mluvil, jako by zlata ukrajoval, zasmát se ho nikdo neviděl ani neslyšel, stále zadumaná tvář s kolmou vráskou na čele šířila smutek, smutek vyzařoval i z jeho černých, skoro ustavičně sklopených očí.²³

Matka ho sice v semináři občas navštívila a psali si, ale šlo o kontakt odměřený, chladný, omezený jen na nutnou míru.

Matce psával uctivé, ale chladné, odměřené dopisy, vkládal do nich dárky, obrázky, růženec, modlitbičku nějakou, přivítal ji v semináři, vyprovodil, ale u Martina nebylo jiskry nadšení anebo jásavé radosti jako u jiných, když objímali a líbali své rodiče.²⁴

Pobytem v semináři se Martin nejen povahově zklidnil, ale současně dospěl i k hlubokému prožitku víry.

3.2.5. Holoubek

Holoubka nepřivedla k rozhodnutí stát se knězem matka jako Martina, ale náhoda. Sám uzavírá s matkou dohodu, která se mu zdá výhodná. Matka ho nenutí do semináře pro bídu rodiny, jsou finančně zajištěni. Ale přece jen v jeho kroku vidí jisté plus. Holoubkova sestra Bára je mrzák, proto se nemůže vdát, může se stát bratrovou hospodyní.

Holoubek se v semináři cítil šťastný. Nachází zde přátele, pochopení pátera spirituála i prostor pro své obchodní aktivity a spolkovou činnost. Byl přijat za člena různých sdružení a stal se dokonce předsedou sdružených do Obce Dýmákov. Říkají mu žid, ale není to hanlivé, jen tím chtějí zdůraznit Holoubkovu podnikavost. V semináři se také poprvé projeví jeho přímo posedlost zahrádkou a hlavně jeho dobré srdce.

²³ Baar, J. Š.: *Poslední soud* (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 214

²⁴ Baar, J. Š.: *Poslední soud* (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 215

„Poníženě prosím, on pan majstr Holoubek přišel do fortny a povídá: Ať vaše žena koupí tuhle za desítku uzený bůček nebo krkovičku, k tomu ať sebere těch šest hlávek brukví a donese to sestřičkách do chudobince, ať ty stařenky tam si pochutnají“ „To že řekl?“ „Ano milostpane, a zlatník mi vtiskl do dlaně, abych mlčel a splnil mu to přání.“²⁵

Holoubkova dobročinnost neskončila jen popsáním činem. Vzal na sebe vinu kolegy Součka, který rád prováděl kanadské žertíky a málem ho za to ze semináře vyloučili. Zůstali přáteli na celý život a Souček, už ve vysoké církevní funkci, vracel Holoubkovi jeho pomoc, kdykoli mohl.

„Pepičku, do smrti, do nejdelsí smrti ti to nezapomenu a zapomenu-li, ať mě země dál nenosí, ale ať mě pohltí ten nejčernější jícen pekla.“²⁶

Pro mladého muže byl vstup do semináře velkým životním zlomem. V celé Baarově tvorbě se nesetkáme ani s jediným, který by vstoupil do semináře dobrovolně s pocitem, že je to jeho životní poslání. Vždy to bylo spíše východisko z nouze a nebo prostě nebyli schopni najít lepší řešení.

Někteří se rozhodli pro seminář na přání rodiny (Holoubek) nebo tak učinili z donucení (Cestou křížovou). Byli však i jiní, kteří k tomuto rozhodnutí dospěli až po té, co vyzkoušeli něco jiného (Kohouti, Tři kříže). Ti pak do semináře vstupovali s pocitem, že jim snad kněžská činnost nahradí předchozí neúspěch ve studiu.

Mikuláš Bíba je v tomto ohledu výjimkou – nikdy netoužil a dokonce ani nepředpokládal, že by se mohl stát knězem. Jeho cílem byla vědecká práce.

Ať již byly pohnutky ke vstupu do semináře jakékoli, vyrovnali se s tímto krokem mladí kněží většinou dobře. Odcházel na svá první kaplanská místa s pocitem, že tam budou prospěšní.

²⁵ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926, str. 27

²⁶ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926, str. 52

3.3. Kaplan – soužití s farářem a postavení na vesnici

Soužití kaplanů a farářů má mnoho podob. Kaplan většinou přichází do již zaběhnutého chodu fary a musí se přizpůsobovat. Je to obvykle jeho první místo, musí se mnoho učit, to znamená, že může také udělat mnoho chyb. Právě proto je zde farář, který má na kaplana dohlédnout a být mu otcovským rádcem.

V úrovni tohoto vztahu samozřejmě fungují osobní sympatie či antipatie. Farář si kaplana nevybírání, naopak je mu přidělen, ale svého nadřízeného si nevybírání ani kaplan. Přestože se většinou snaží vycházet spolu dobře, vždy se to nepovede (Cestou křížovou, Žolinka). Ale pokud se oba snaží vzájemně spolupracovat, je jejich soužití bezproblémové (Cestou křížovou, Holoubek).

Také důvody k přidělení kaplana mívají faráři různé. Jsou fary, které spravují velký patronát a pomoc kaplana je pro ně nepostradatelná. Existují však i takové, kde za plného zdraví farář vše zvládá sám, ale při nemoci nebo na sklonku života kaplana na výpomoc žádá.

3.3.1. Cestou křížovou

Jiří Holub přichází na své první působiště v Trňanech se smíšenými pocity. Nevybral si svou životní cestu dobrovolně a vlastně ani netuší, co ho čeká. Cítí, že jeho osud nebude lehký. Má představy a plány, ale ví, že se mu pravděpodobně nesplní. Tento životní pesimismus se prostupuje celou knihou, která je plná symboliky. Už název vesnice Trňany připomíná trnovou korunu – symbol utrpení.

Holubův první kontakt s vesnicí vůbec není idylický, přivítání neproběhlo podle jeho představ – nikdo ho nečekal, štěkali na něj farští psi. Farář se to však snaží napravit a otevřít cestu k vzájemné spolupráci.

Pan farář ho nahoře ve svém pokoji přijal vlídně a laskavě. Dobrácká jeho tvář se na Jiřího usmívala a v očích hrála mu upřímná radost. „Už mě to přemáhá, bratříčku, čtyři tisíce duší a sám... A poslali sem Vás... Jen abyste

*byl spokojen... ale pojďte, ukáži vám vaši kapláňku - nábytek už tam máte složený... mnoho toho nemáte.*²⁷

Doba kaplanování je pro Holuba obdobím zkoušení různých postupů. Naivně si myslí, že pokud něco dělá v dobré víře, lidé ho pochopí a budou mu vděční. Opak je však pravdou. Mladý a nezkušený a také svým způsobem nepřipravený na kontakt s lidmi nejedná vždy v souladu s očekáváními. Tento motiv můžeme najít v jemnější podobě i v jiných prózách (Holoubek), ale kněz vždy vyjde z nedorozumění se ctí a jeho snaha pomoci je pozitivně oceněna. V tomto románu nikoliv. Přestože se Holub snaží, jeho činy jsou hodnoceny negativně.

Baar zdůrazňuje osamělost mladého kněze a nepochopení okolí. Způsob, jak by mohl uniknout z tohoto začarovaného kruhu, je jen jeden – vzájemná komunikace s farářem a společné hledání řešení problému. Každý však jedná sám za sebe a nevidí následky. V Holoubkovi se setkáváme s obdobnou situací, ale je pojata zcela jinak. Zkušený kněz se zajímá o kaplanovu činnost a již od začátku ho nenápadně usměrňuje. Trňanský farář ale o svého kaplana zájem nejeví, začíná konat až v okamžiku, kdy Holubovy chyby ohrožují i jeho samotného. Pokud tedy chtěl Baar připravit svému hrdinovi cestu křížovou, právě nezájem a neschopnost farář ovlivnit mladého muže byla jednou z nejlepších variant, jak toho dosáhnout.

„Jen v dobrotě se rozejít,“ to přání hořelo oběma v duši. „Jemnostpane“ a „pane bratře“ říkali si navzájem, ale Jiří cítil tu neupřímnost, konvenční lež, oběma se chvěly rty, když spolu mluvili, nutíce se do vlídnosti a přátelství. Látky zápalné v nich bylo plno, „jen ne vybuchnout,“ přáli si oba.²⁸

Přínosem se pro Holuba stane přeložení na jinou faru k jinému faráři. Ten je pravým opakem trňanského. Mladý muž dostává šanci začít znovu. Zprvu

²⁷ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 27

²⁸ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje asi 1968, str. 44

si ani neuvědomuje, že je to jedna z mála situací, kdy mu někdo chce opravdu upřímně a nezištně pomoci, že je to příležitost, která se nemusí opakovat.

„Utone,“ říkával staříčkový farář, a bolestně potřásal šedivou svojí hlavou, a škoda ho bude, nezachráníme-li ho.“ ... A zachránit a pozvednout mladého bratra svého, postavit ho, aby zpříma kráčel životem, bylo vřelou touhou, předmětem vroucích modliteb starého kněze... Věděl, že duše lidská je taková křehká... A ta duška kaplanova zdála se mu zvlášť citlivou, až churavou.²⁹

Holubův nový nadřízený – to je vychovatel, otec, přítel, pomocník. Intuitivně pochopil, jak se má o mladého kaplana starat, jak s ním jednat, aby ho neurazil a neranil. Holub na zdejší faře prožil svá nejkrásnější léta. S farářovou pomocí objevil kouzlo knih a hlavně kouzlo a význam pastorační práce kněze.

Stačil si se svým farářem, kterého miloval, a za kus té lásky a dobré vůle, jež v jeho domě našel, dřel se za něho a pracoval v duchovní správě, v kostele i ve škole. Odměňoval se faráři, pomáhal mu tak jeho práce i břemena nésti...³⁰

3.3.2. Farská panička

Zcela rozdílná situace je ve Farské paničce. Zde není hlavní osobou při kontaktech s kaplanem farář, ale hospodyně Tereza.

Prvním z kaplanů, kteří působí na dubecké faře, je páter Vojtěch Trnka. Na faře je již dlouho a je vcelku spokojený. Rozumí si s farářem a má pěkný vztah i k jeho matce, která ho v podstatě přijala za svého druhého syna.

Ani po matčině smrti se jeho postavení nezměnilo. Zná své povinnosti a svědomitě je plní. Jediné, co se na faře změní, je Tereza. Kaplan však její nové postavení odmítá respektovat, a Tereza mu to vrací.

²⁹ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 48

³⁰ Baar, J. Š.: Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 51

Když už ji všichni říkali Rezi, nebo slečno Rezinko, nebo paní Terezko, když ji všichni oslovovali buď uctivým „vy“ anebo Tereze ještě milejším „oni“, Vojtěch Trnka na ni stále volal „Terezo!“ a kočí Francek jí důsledně tykal dál... „Musí z domu,“ řekla si. A ta věta stála pře ní ustavičně. A zvláště kaplan. On, který ji znal ještě jako služku.³¹

Zde u těch necek byla Vojtěchu Trnkovi, kaplanovi dubeckému, vypovězena válka. Ne poctivá, ale zákeřnická, drobná. Tereza nesekala mečem, ale píchala špendlíkem.³²

Znepříjemňuje kaplanovi život, jak jen může, a popuzuje proti němu faráře. Trnka dlouho bojovat s Terezou nevydrží a žádá o přeložení.

Terezino jednání je hlubokým zásahem do až dosud bezproblémového vztahu dvou kněží. Jde o zásah závažný, způsobený třetí osobou, která není kompetentní zasahovat do farských záležitostí.

„Pryč! Pryč odtud,“ křičelo mu v duši... „Kam?“ – „I kamkoliv.“...

„Proč pak jde od nás?“ ptala se osada, která bodrého velebníčka více milovala než samotářského faráře. „E, nemoh' se porovnat se slečinkou,“ vykládala kostelnice.³³

Na Trnkovo místo přichází kaplan Beneš. Farář je s ním spokojen, Tereza také. Dokonce se ho pokusí svést.

Mdlo přicházelo naň, tmou obestírala se mu mysl a srdce bušilo mu, jak srdce zvonu bijícího na poplach... Beneš hořel. Cítil, jak ho hříšná vášeň spaluje. – Třásla jím silná touha... Dráždilo ho to pohlédnouti na Terezu,

³¹ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 41

³² Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 60

³³ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 62, 63

„ne, nesmím, řekl si... Věděl, že to bude pohled osudný, že po něm padne, klesne, mravně se zavraždí...“³⁴

Tato scéna je velmi emocionálně vypjatá a jde vlastně o jedinou erotickou scénu v kontextu Baarových próz s kněžskou tematikou. Baar v ní samozřejmě narážel na otázku celibátu, s níž nesouhlasil.

Nenechá však kaplana klesnout a dopustit se tak závažného hříchu, jakým je smilstvo. I tak měla próza Farská panička velké problémy s kritikou, a kdyby se v ní ještě objevil smilný kněz, pravděpodobně by vůbec nevyšla. Kromě toho Baar věří v lepší stránky lidské povahy a své hrdiny nenechá klesnout až na morální dno.

Pro kaplana Beneše je záchranou breviář a kříž na zdi. Ty jej uchrání před mravním pádem a zruší kouzlo nebezpečného okamžiku. Bůh a pevná víra v něj jsou pevnou a spolehlivou oporou.

3.3.3. *Žolinka*

Próza *Žolinka* poprvé vyšla v roce 1908. Je to příběh starého faráře Zbořila, který po záchvatu mrtvice zcela ztratil zájem o své okolí. Už nevede hospodářství, čeled' propustí. Jediné, co ho vytrhne z apatie, je roztomilé štěňátko špice jménem *Žolinka*. Zamiluje si je natolik, že s ním je neustále. *Žola* je na faře vždy a ve všem na prvním místě. Opatrují ji hospodyně i služka, zacházejí s ní jako s hýčkaným dítětem. Při příchodu nového kaplana *Žola* uteče a proto kaplan upadne v nemilost. Čas plyne a farář se čím dál víc uzavírá do sebe, odmítá nejen společnost, ale i radu a pomoc, a před smrtí ve své poslední vůli všechno odkáže jediné věrné duši – *Žole*. Ta skoná krátce po něm a závěť je prohlášena za neplatnou.

V této próze je zdrojem problémů psík *Žolinka*. Kaplan Josef Blažek se po příchodu na faru potýká se zásadním problémem – nemá psy rád. Psa u boudy by asi toleroval, ale se psem jako hlavním členem domácnosti se vyrovnává jen těžko.

³⁴ Baar, J. Š.: *Farská panička*, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 130 - 132

Navíc mu farář přenechává skoro všechnu práci a sám pečuje pouze o Žolu, která se stala smyslem jeho života.

Obraz až opičí lásky ke zvířeti je v podstatě mementem. Ukazuje osamělost kněze, jemuž chybí někdo blízký, jeho láska a starostlivost. Má sice kolem sebe lidi, ale všichni jsou podřízení, nemůže si k nim utvořit blízký osobní vztah (výjimkou mohou být snad matka a sestra). Právě absence rodiny, hlavně manželky, která by mu byla oporou, řeší přemrštěným zájmem o psíka. Z počátku je to nevinná hra a okouzlení roztomilým zvířátkem, které ale postupem času přerůstá až ve vztah chorobný.

Za této situace se kaplan se stává jakousi třetí plochou mezi dvěma světy - farou s Žolinými zbožňovateli a normálním světem, pro který je Žola jen obyčejný pes a její obdivovatelé podivíni.

„Vyženu vás – hned vás vyženu – jak Žolinku nepřinesete,“ hrozil Fandě farář. Jako by ji na nože bral, spustila teď služka pláč na celé kolo – že za nic nemůže, že to schválně neudělala – že má Žolinku taky ráda... Blažek toho déle nesnesl. Bylo mu líto té služebné dívky chudé, na kterou se všechna vina počala svažovat...³⁵

3.3.4. Kohouti

V příběhu Kohouti je velice výrazná postava pátera Pískače, administrátora ve Vlkově. Jeho funkce je dočasná, on však počítá s tím, že zůstane natrvalo, faru má totiž slíbenou. Proto s ním na faru také přijíždí jeho sestra s veškerou výbavou. Přesto se Pískač dozvídá, že daleko větší šanci na získání fary má jeho bývalý spolužák Černý. Ten je totiž přítelem baronova komorníka, baron má možnost obsazení fary ovlivnit a této výsady využívá. Pro Pískače by to znamenalo, že nadále zůstane pouhým kaplanem.

Pokusí se proto rozhodování ovlivnit. Podporují ho i farníci, kteří si ho oblíbili, a v jeho prospěch posílají petici. Veškeré snažení však nepřineslo očekávaný úspěch.

³⁵ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 72, 73

„Škoda vás bude, hodil jste se k nám, srostli jsme kupodivu brzy,“ klidně povídal pan řídící.

„A kam se teď dáte? Kam půjdete? Daleko?“ ptali se ostatní.

„Zas někam kaplanovat, vypomáhat, administrovat, nevím sám -“

„Chasničit“ – pronesl krejčí, nemysle nic zlého – „je to pěkné, já byl také na vandru a na zkušené, ale zlatá samostatnost, není nad to, je-li člověk svým pánem,“ a hrdě se napil.³⁶

Těmito slovy krejčí vcelku přesně vystihl podstatu kaplanování. Situace kaplanů nebyla dobrá. Na vlastní faru často čekali mnoho let, výjimkou nebyli ani kaplani čtyřicetiletí. Nelze se divit, že v tomto věku by už rádi byli vlastními pány. Netrpělivě na to čekala i jejich rodina, která na faru obvykle posílala jako hospodyně některou příbuznou.

Baar upozorňuje na situaci, kdy zdánlivě je kněží nedostatek, ale ve skutečnosti je jich víc než far, na kterých by mohli působit. A tak mnozí až do pozdního věku zůstávají v podřízeném postavení kaplana a vlastní fary se nedočkají.

3.3.5. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

Martin Porazil se těšil, že bude po vysvěcení vesnickým kaplanem, že si tak vynahradí, že se nemohl stát sedlákem. Nedokázal však – jako v řadě dalších případů - prosadit svou vůli.

Kněz Martin Porazil nebyl žádným silákem vůle odjakživa. Kdykoli nemohl porazit, nedovedl si postavit hlavu, ale po každé zbaběle couvl, povolil a podrobil se vůli jiných.

Tak měl palčivou touhu sedlačit, doma v Klenčí zůstat nebo alespoň na venkovskou faru se dostat, ale nic z toho všeho si nedovedl vynutit.³⁷

³⁶ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 164

³⁷ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 235

Pasivita se stala Martinovi osudnou v celém životě.

První – dočasné – místo na dobu prázdnin dostal na děkanství v Prosovicích. Novosvěcenci totiž první kaplanská místa dostávali po prázdninách. Martin však neměl kam odjet na léto, a proto požádal o umístění hned. Místem na děkanství nebyl nijak nadšen, ale podvolil se s tím, že hned, jak to bude možné, uvolní je někomu jinému, staršímu a zkušenému.

Martin sliboval, že rád a ochotně ustoupí, že by se v městě cítil nešťastným a že prosí o místo na vesnické faře, ať je to, kde je, jen když to bude venkov, kde uvidí pole, louky, lesy... A zatím hle, kde uvázl a sedmý rok už dřepí! Prosodický pan děkan si ho oblíbil, a to bylo jeho neštěstí.³⁸

Ani děkan ho ze začátku nevítal s nadšením, ale pak byl s Martinem spokojen neboť plnil svědomitě své povinnosti, staral se o matriky, křty a o spoustu dalších věcí. Proto si ho u sebe ponechal. Dokonce mu dal značnou část stolního příjmu, aby byl finančně soběstačný.

Paradoxně se tak Martinovi vymstily jeho kladné vlastnosti - pracovitost a spolehlivost. Poprvé projevil nespokojenost s tím, že o něm rozhodli jiní, a pokusil se vzepřít. Byl to jeho první, byť neúspěšný pokus o osamostatnění.

Martin schlípl. Když dočetl psaní, smuten je složil, zastrčil do kapsy a chodil s ním několik dní, jako by ho vodou polil. „Švihák Šperl, který v semináři nosil lakýrky, rukavice a cylindr, který toužil po městě, prohání se teď po Šumavě ve vysokých botách a beranici. A já sedlák každou kapkou své krve, mořím se ve městě, a to je mi pěkné řízení Boží!“ rozjímal si Martin, ale podrobil se.³⁹

Martin nakonec našel jistou náhradu za selskou práci v domácím kutilství. Opravoval vše, co se na faře poškodilo, pokud to opravit bylo možné.

³⁸ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 235

³⁹ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 237

„Ať to donese služka k truhláři,“ broukl jemnostpán, když už se asi po třetí zmýlil a sedaje k obědu, sáhl právě po tom nešťastném sedátku. Martin si poslal služku pouze pro klič, odpoledne v prázdné chvíli si se židličkou pohrál a večer seděl na ní pan děkan pevně jako na trůnu.

„Poslal jste holku k truhláři?“ optal se po večeri pan děkan.

„Neposlal, spravil jsem ji sám.“⁴⁰

A tak díky této drobné, ale potřebné a užitečné práci se mu děkanství postupně stalo náhradním domovem.

Tak zdomácněl Martin v děkanství, přitulil se k děkanovi a jeho domácím lidem, zapomněl na svou touhu po venkově, ale pravým měšťákem se nestal... „Bože, kdy pak se ten zamračený kaplan od nás odstěhuje?“ ptávali se děkana. Ale ten se Martina zastal „Nevíte, co máte! Tot' perla – člověk, drahokam – duše, ovšem že nebroušená.“⁴¹

Děkan s Martinem se velmi sžili. Vycházeli spolu dobře, každý si našel své pole působnosti, doplňovali se.

Idylickým soužitím otřásla vražda děkana. Byla spáchána otráveným tabákem. Tato neobvyklá událost otřásla nejen Martinovým životem, ale celým městem. Podle Baarových poznámek se tato věc skutečně stala.⁴² Rozhodl se jí zakomponovat do svého románu. Posloužila mu jako prostředek k dějovému zvratu a změně postavení jednotlivých postav. Více se této události budeme věnovat v kapitole Nemoc a konec života.

Martin se na děkanství stal administrátorem.

⁴⁰ Baar, J. Š.: *Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)*; Praha, Lidová demokracie 1958, str. 239

⁴¹ Baar, J. Š.: *Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)*; Praha, Lidová demokracie 1958, str. 240, 241

⁴² Baar, J. Š.: *Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)*; Praha, Lidová demokracie 1958, str. 246

3.3.6. Holoubek

Pro Holoubka bylo jeho první působiště přímo oázou klidu. Přijel s výslužkou od maminky a s úsměvem. Jeho chování budilo sympatie. S farářem si dobře rozuměli, měl k dispozici vše, co potřeboval a co ho bavilo, hlavně velkou zahradu, která se stala jeho velkou zálibou a koníčkem. Na farářovu radu se začal také věnovat včelaření či lovu kun. Farář je mu rádcem, kaplana podporuje a moudře vede.

Děj Holoubka je naivní až idylický. Stejný je i kaplanův vztah k faráři a naopak. Není v něm ani stín neshod či antipatií. Fara se kaplanovi stává druhým domovem.

Do děje Holoubka začlenil Baar příhodu, která se mu stala v Přimdě. Bába dohazovačka si totiž spletla kaplana s hospodářským adjunktem. Ani jednoho ještě pořádně neznala a na kaplanovi v novém oblečení nebylo na první pohled patrné, že jde o kněze.⁴³

„Tak to nemyslím,“ opravovala se hned Trousilková, „myslím, nezadal-li jste dosud své srdce nějaké bohaté a krásné slečně?“

„Ne, babičko, to nezadal,“ zasmál se Holoubek upřímně, srdečně a hlučně... „Mám pro vás, vzácný pane, vzdělanou slečinku, krásnou jako růži, bohatá jako hraběnka a hodná jako anděl.“ „Ale vždyť já se, milá Trousilková, nemohu ženit,“ skočil jí rychle do řeči Holoubek... „A kde stáváte v kostele?“ „Kde jinde než u oltáře,“ „U oltáře?“ zarazila se babka... Tak dejte pozor, u oltáře Panenky Marie bude klečct dívka jako květ, červenou mašli bude mít... Bába Trousilka se bála kaplana jako ohně.“⁴⁴

Na Holoubkově postavě Baar demonstruje kladné lidské vlastnosti, jako jsou pracovitost, smysl pro humor, ale také taktnost a ohled na druhé. Podobné rysy můžeme najít i v povaze Baarově. Také mu záleželo na mínění lidí a zamýšlel se nad jejich názory a připomínkami.

⁴³ Šach, J.: J. Š. Baar v zrcadle vzpomínek; Hradec Králové 1927, str. 37

⁴⁴ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926, str. 62, 64, 87

„I jsme. Je to zas hodný kněžíček, má se k lidem i dětem, jenom jednu chybu má.“ Holoubka píchlo přímo u srdce, hrdlo se mu stáhlo, že jen tak tak vydrala se mu z úst otázka: „A kterou?“ „Káže hrozně dlouho a potom slouží mši svatou u oltáře krom toho Božího posvěcení splašeně jako švec“... O svátku sv. Tří králů trvalo kázáníčko sotva čtvrt hodiny, mši svatou za to sloužil kaplánek s myslí sebranou, pozorně a pobožně jako první dny po ordinaci.⁴⁵

Kaplan přichází na novou faru a vše se teprve učí. Velmi záleží na faráři, zda ho v jeho činnostech podpoří, či ho ponechá ho svému osudu, popř. mu bude bránit v jeho aktivitách.

Vztah kaplana a faráře závisí na mnoha okolnostech. Když se spolu nesnesou, kaplan musí změnit působiště, jindy jsou naopak přátelé a jen velmi těžko se spolu loučí při odchodu kaplana na nové místo.

Také okolí zasahuje do vztahu mezi kaplanem a jeho farářem. Ve Farské paničce je to Tereza, která kaplana z osobních důvodů vyštve, v Žolince naopak k faráři hospodyně nechce nikoho pustit a kaplanovy snahy o komunikaci maří. V Posledním soudu osud Martina Porazila ovlivňuje biskup, který ho odmítne poslat na jiné místo.

Přes všechny tyto problémy je ale kaplanské místo velmi důležité pro kaplana i pro faráře. Oba se od sebe mohou učit. Farář mladého zaučuje nejen do povinností na fáře, ale předává mu i svou léty nabytou moudrost, a naopak faráři neuškodí přijmout trochu jiný, mladší pohled na svět, než má on sám. Kaplan přijímá i část farářských povinností – mimo jiné i výuku a řadu jiných činností.

V neposlední řadě je pro oba důležité to, že v sobě navzájem získávají rovnocenného partnera pro vzájemnou komunikaci. Kaplan s farářem mnohdy jeden druhému nahrazují rodinu. Pro jejich vztah je podstatné porozumění a vzájemné pochopení. Pokud jejich vztahy nejsou dobré (Cestou křížovou), pak je pro kaplana lepší změnit působiště.

⁴⁵ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926, str. 64, 67

3.4. Farář – získání fary, stavba nové budovy

Kaplan se stává farářem v okamžiku, kdy získá natrvalo svou první faru. Fara se většinou uvolní smrtí dosavadního faráře nebo jeho odchodem do důchodu. O faru si kaplan může zažádat, popř. po smrti faráře, u kterého kaplanoval, na faře zůstane.

Často bylo třeba faru nově zařídit. Po smrti starého faráře je obvykle jeho majetek vydán příbuzným nebo i rozkraden, a to nejen movitý majetek, ale často i hospodářská zvířata. Farní budova však bývá v různém stavu - od skvěle udržované až po polorozpadlou (Stavěl). Podle toho se často kaplani rozhodují zda budou o faru žádat, popř. zda na místě zůstanou trvale či jen na krátko.

Pak už záleží jen na novém faráři, jak si vše na faře zařídí. Je už svobodnější, samostatný i zodpovědný za to, co dělá.

K faře také patří její osazenstvo. Většinou jde o hospodyni a pak podle velikosti fary o služku a další pomocný personál, který na faře i bydlí. Dále ke kostelu patří kostelník s kostelnicí, kteří také obvykle pomáhají na faře. Někdy nový farář pomocníky „podědí“ po svém předchůdci, jindy si na faru přivede nové, většinou své příbuzné.

Farář se také musí sžít s farností, v níž působí, a to také není jednoduché.

3.4.1. Stavěl

Román Stavěl vyšel poprvé v roce 1908. Hlavními hrdiny jsou farář Jankovec, přezdíváný Stavěl, a polorozpadlá a zanedbaná fara v Petrovcích.

Vesnice byla udržovaná, ale fara téměř na spadnutí. Každý farář tu vydržel pouze do doby, než se mu podařilo získat faru novou. Ve stavení se téměř nedalo bydlet pro všudypřítomné šváby, houbu, vlhkost, ani nevyhovoval počet místností, za mrazů se rozpadla kamna... Autor popisuje farářův boj s byrokracií, shánění peněz a hlavně nezlomnou vůli a odvalu jednoho člověka, rozhodnutého pustit se do stavby nové farní budovy a nedat se nikým a ničím odradit, dokud nedosáhne svého.

Baar zde vlastně podrobně popsal peripetie, se kterými se potýkal při stavbě nové fary v Klobukách.⁴⁶

Farář Jankovec v románu Stavěl se vzepře osudu, ale dovede i mnohé překonat. Výsledkem jeho vzpoury i snah je nová farní budova.

„Podnes se při té vzpomínce ošklivostí otrásám... Po zdech, po podlaze, po stropě, kam jsem se jen podíval, plno švábů, velikých, ohyzných, kovově lesklých... Na zemi – když se dým rozptýlil – ležela rozmlácená kamna, jenom spodek zůstal neporušený...“⁴⁷

Farářův přístup k řešení k problému je odlišný od jiných. Nikdo ho k ničemu nenutí, sám se rozhodne udělat něco jak pro sebe, tak pro druhé.

Jankovec vyšel ven. Cítil ustavičně zkažený vzduch uzavřené, neprovětrané místnosti... slyšel skřípot červotočů a vlna lítosti zalila mu srdce. „Ubozí lidé,“ politoval je v duchu – jako v hrobě jsou tam.“⁴⁸

Baar v této próze podrobně, s pochopením i s využitím vlastních zkušeností vylíčil psychický stav stavebníka, jeho úvahy, pochyby i naděje.

Cítil, jak slábne – ochabuje tělesně i duševně. Mrzelo ho už, že se pouštěl do podniku tak směšného, jako je stavba fary. Mrzel se na svoji tvrdohlavost – neústupnost – na to, že hned po roce – po dvou letech nežádal pryč – pryč. Odtud na jinou faru i patronát a za kaplana třeba, nebo za katechetu, ale „pryč – jen pryč,“ křičelo všechno v něm. „A ještě teď bys žádal pryč,“ ozýval se varovný hlas – ale Jankovec potřásl hlavou. „Ne – toho neudělá –“

⁴⁶ Šach, J.: J. Š. Baar v zrcadle vzpomínek; Hradec Králové 1927, str. 133

⁴⁷ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 24, 99

⁴⁸ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 111

to by bylo slabošství – neustoupí a nepovolí“ – a v duši vyvstávala mu znova síla.⁴⁹

Jankovec přezdívaný Stavěl se své fary konečně dočkal. Bydlí v ní první zimu a sám si ji i vysvětlí. Dokonce ani neuspořádal hostinu na její vysvěcení. Vždyť v průběhu stavby mu nikdo nepomohl, spíše naopak, proč by tedy s nimi měl oslavovat. Tím si samozřejmě všechny zneprátní. Uzavírá se do sebe a osaměle žije na své nové faře.

Příběh je do značné míry stylizovaný, ale nic to nemění na faktu, že sám Baar si při stavbě fary prožil své a popsal to právě v této knize.

3.4.2. Kohouti

O faru ve Vlkově usilují dva zájemci. Prvním je páter Pískač, který je zde dočasně jako administrátor a v podstatě nečestně o místo přijde. Jeho soupeřem je páter Cyril Černý, kdysi spolužák, který faru získal protekcí.

Kolik let se těšil na tuhle cestu. Ovšem nikdy si nepředstavil, že po takové smutné, rozbředlé, blátivé cestě půjde jednou po prvé do své fary. Myslí si vždy, jeho fara že musí býti někde ve městě anebo alespoň městečku, kde je dráha, pošta, úřady, střední škola... Ale čím byl starším, tím déle kaplanoval, tím více slevoval ze svého ideálu, až si konečně zadal o tuto selskou, vesnickou faru ve Vlkově a díky krajanu, který byl komorníkem u pana barona dostal ji.⁵⁰

Tato próza je kritikou stále existujícího nešvaru – protekce. Černý takovým způsobem faru získal, ale nebyl zde šťastný.

⁴⁹ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 130

⁵⁰ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 166

...ubíjel v sobě vzpomínku na spolužáka, „život je boj, kdo s koho, on by nejednal jinak. Písač, kdyby mohl, od úst by mu faru urval, namáhal se dost, i k tomu svolil, aby o něho žádali.“⁵¹

Po celou dobu působení ve Vlkově Černý vedl spory s učitelem Dusilem, které byly pro celou vesnici přítěží. Oba zanedbávali své povinnosti, až se situace vyhrotila natolik, že oba museli z vesnice odejít.

Páter Písač se slavně vrací i se svou sestrou na uprázdněnou faru. Špatný člověk je za své činy potrestán, dobrý se v míru a pokoji vrací na místo, které mu náleželo.

Nový školní rok ve Vlkově počínal... Na faru se přistěhoval nový farář – páter Písač se svou sestrou Baruškou. Paní řídící objala ji jako sestru. „Bylo nám to přece souzeno,“ chvějíc se radostně šeptala hospodyně a šla navštívit známé panímámy...⁵²

3.4.3. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

Martin Porazil získal faru po děkanově smrti a po nevyřešeném sporu dvou jeho předpokládaných nástupců. Získal ji přesto, že ji nechtěl, dokonce i přesto, že ho město, odkud nepocházel, nemělo rádo. Vše bylo výsledkem přičinění biskupa, který měl s Martinovou prací dobré zkušenosti.

Po třech dnech, o svatém Štěpánu – na koledu – pak dostalo město přípis, ježto volbu v zákonité lhůtě neprovedlo, ježto osiřelé děkanství a zájem duchovní správy nutně žádá, aby byl duchovní správce konečně ustanoven, tudíž k zamezení dalších průtahů a odkladů že jest ustanoven děkanem dosavadní administrátor, důstojný pán Martin Porazil.⁵³

⁵¹ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 167

⁵² Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 288

⁵³ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 266

Další, i když ne příliš častou možností, jak získat faru, může být náhoda. Martin touží po něčem jiném, ale není mu to dopřáno. Touto událostí dochází již k několikátému neočekávanému zvratu děje. Poslední soud je snad jedinou z knih, kde došlo k tak zásadním zvrátům, že se čtenář mnohdy jen obtížně dokáže v nově nastalé situaci orientovat. Autor ho připraví na logické a předpokládané vyústění děje, a pak ho šokuje zcela nenadálou změnou. To je případ zabití Martinova otce, otrávení děkana, ale také obsazení děkanství právě Martinem Porazilem.

3.4.4. Holoubek

Farář v Markově byl pro Holoubka člověkem, který ho vychovával a také nutil ke krokům, jež byly k jeho prospěchu, ale do nichž se mu nechtělo. Donutil ho, aby se přihlásil do konkursu a zažádal si o třeštickou faru.

Kaplan má ve faráři svého „anděla strážného“, který na něj myslí víc než sám na sebe.

„Musí tam. Právě on tam musí. Jestliže ani on tam neobstojí a je neobráti, pak už nevím, kdo by tam obstál. Doma budou také rádi, zbaví-li se Barušky... A teď si myslíte, že by se třeštický z choroby nevykřesal, že by zemřel, Holoubek že by tu stál bez konkursu a jiný že by se usadil v Třešticích. Co pak? Měl by čekati na mojí smrt? Jít jinam? A kam? – tož vidíte, jaká jste krátkozraká ženská se svojí citlivostí a útrpností.“⁵⁴

⁵⁴ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 112

Nová fara – to především znamenalo svobodu pro bývalého kaplana, nyní již faráře. Již věděl, jak to na faře chodí a jak si má počínat.

Faru je možné získat různými způsoby, ale důležité je, že si ji farář může obvykle vybrat sám.

Faru bylo také třeba zařídit, a o to se většinou postarala sestra (Kohouti) nebo otec (Holoubek). Martin Porazil se nikam nestěhoval – zůstal na svém prvním místě na děkanství.

I zařizování fary probíhá různě. V románu Stavěl farářova sestra psychicky neunesla životní podmínky na faře a odstěhovala se. Stěhovat se musela i sestra pátera Pískače v Kohoutech. V Holoubkovi také dojde k velkému stěhování – stěhují se nejen kněz a jeho sestra, ale i hospodářská zvířata a další majetek.

Nejobtížnější situaci měl Jankovec – musel faru napřed postavit, aby se měl kam nastěhovat.

3.5. Vztah k ostatním kněžím a k církevním nařízením

V Baarových dílech se často setkáváme s různými rovinami vztahů mezi kněžími. Realizují se různými setkáními a korespondencí se spolužáky ze semináře. Studia mladé muže často spojí na celý život, a to i přesto, že se vídají jen velmi málo (Holoubek). Mohou si poskytnout náhodnou pomoc při řešení konkrétního problému (Stavěl), ale mohou si problémy naopak i působit (Kohouti). Někdy však přítel nevystupuje v knize jako konkrétní osoba, ale je spíše „vrbou“, na kterou se spolužák v nouzi dopisem obrací (Žolinka).

V semináři je budoucí kněz také v kontaktu s učiteli a dalšími církevními hodnostáři. Někdy se mezi studentem a učitelem vyvine vztah typu otec – syn, který je pro studenta velkým vkladem do života. Takový vztah pomůže mladému muži mnohé věci si ujasnit a ukáže mu správný směr (Tři kříže, Holoubek).

Vztah k nadřízeným je o něco komplikovanější. Nadřízený ovlivňuje život podřízených, a to ne vždy pozitivně. Církevní hierarchie má přesně stanovená pravidla kontaktu s podřízenými, a tak i kdyby nadřízený chtěl podřízenému pomoci, jeho možnosti na to nestačí (Stavěl). Často se u Baara setkáme s postavou chápajícího a soucitného vikáře, který však nemá možnost ani pravomoc věc ovlivnit, a na druhé straně se „zlou“ konzistoří, která o všem rozhoduje.

Nad tímto seskupením pak stojí biskup. Je většinou líčen jako člověk empatický, otcovský, který si najde čas na své podřízené, vyslechne je (Poslední soud) a často napravuje svou osobní přímlovou nespravedlnosti, kterých se na nich dopustili přímí nadřízení (Stavěl).

3.5.1. Žolinka

V Žolince se setkáváme s několika rovinami vztahů.

První je vztah farář - vikář. Vikář sám občas objíždí fary, ale častěji to za něj vykonává jeho pomocník Listohlásek, který má také nejlepší přehled o problémech na vikariátě. Farář jedná a vychází s oběma, přesto však cítí, že Listohlásek není jeho psíkovi nakloněn.

...udání sice anonymní, ale pravdivé - poslali mu od konzistoře k „vyjádření“ a on bohužel musil zprávu v celém rozsahu potvrditi a pak dostal nařízení, že musí pes do čtrnácti dnů z fary zmizet a že se o tom musí podat zpráva konzistoři.⁵⁵

Daleko zajímavější než je vývoj vztahu vikáře k faráři Zbořilovi. Vikář má faráře Zbořila i jeho Žolu rád, ale ne tak nekriticky, aby se kvůli nim dostal do problémů. Cítí, že starému faráři možná ubližuje, nutí se do tvrdosti a přísnosti, proto obhazuje své jednání.

...Zbořil je jinak řádný kněz – až ta zatrolená psí historie – a pro mne – já bych, věřte mi – obě oči přivřel – kolikrát jsem tam visitoval a dělal jsem jako bych neviděl – ba i sám jsem si s tím pejskem pohrál – ale teď je konec – sama nejdůstojnější konzistoř se vložila do věci – musím být přísný...⁵⁶

Snaží se o takovou formu jednání, aby se farář necítil dotčen a pochopil nutnost jeho rozhodnutí, ale výsledek jeho úsilí neodpovídá.

„Poslyšte bratříčku, radil bych vám, abyste toho mazlení s psičkem nadobro zanechal.“ Zabalil tak hořkou pilulku do papíru dobře míněné, přátelské rady do srdečného, lahodného tónu...⁵⁷

Farář je však vnitřně rozhodnut – Žoly se nevzdá a je ochoten kvůli ní jít do otevřeného konfliktu s nadřízeným.

Významným typem vztahu mezi kněžími je přátelská korespondence. Kaplan Blažek se v dopisech svěruje svému kolegovi a příteli ze studií. V dlouhém dopise jako by podstupoval katarzi a obhajoval své činy.

⁵⁵ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 100

⁵⁶ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 100

⁵⁷ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 103

Prostřednictvím dopisu nechává Baar nahlédnout čtenáře do nitra mladého muže, který se nechce smířit s poměry na faře.

3.5.2. Stavěl

V próze Stavěl se setkáváme s mnoha rovinami vzájemných vztahů mezi kněžími. Některé jsou čistě přátelské, jiné plné zlomyslnosti, další soucitné. Přesto při četbě cítíme z díla jakousi zatuchlost systému, neschopnost domluvit se a najít k sobě cestu, podpořit jeden druhého a pomoci si v dobrém díle. Spíše naopak - většina aktérů vidí jen svůj osobní prospěch a pomoc ostatním je pro ně přítěží a vytržením ze zaběhnutého způsobu života.

Jeden z nejvýraznějších negativních příkladů vztahu mezi kněžími je v následující ukázce.

(hodnostář) „Copak dělá fara?“ Jankovec pozvedl hlavu radostně – skoro vděčně... „svěřím se mu – poprosím ho o přímluvu, radu“ ... jako by ve tváři vysokého hodnostáře spatřil stopu výsměchu, satiry... A tu cítil Jankovec, že v této společnosti má být učiněn směšným – on že má platit teď konto společné zábavy, ten spokojeností a blahem dýšící hodnostář že si s ním chce zahrát... „Hm – a jak se račte jmenovat - ?... „Jankovec - ? Já měl za to, že Stavěl!“ Farským sálem zaburácela salva smíchu.⁵⁸

Jednání a chování církevního hodnostáře i celé společnosti je krajně urážlivé, netaktní, postrádá sebemenší stopu zájmu o problémy a starosti faráře Jankovce. Více je zajímaví pomluvy a klepy, baví se zesměšňováním a urážkami na Jankovcovu adresu.

(Jankovec) „To je zde všechno známo, amplissime,“ počal klidně – „to zde ví každé dítě, že v Petrovicích fara a pastouška jsou dvě nejhorší budovy – dva pastýři – duší a ovcí – že bydlí ze všech lidí nejhůř – že na patronátě našem jsou přednější koně než lidé.“ ... „Nu ten si uškodil“ – řekl mladý

⁵⁸ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 118 - 120

kaplan stojící v koutě svému kolegovi. „Teď mu tu faru teprve nepostaví,“ odpověděl na to druhý.⁵⁹

Nelze se proto divit, že oběť na jejich nevhodného chování a žehraní reaguje podrážděně, že farářova reakce je společensky stejně nepřijatelná jako chování hodnostáře, který ji vyvolal.

Našli se však i tací, kteří měli s Jankovcem soucit, ale ve svém postavení mu pomoci nemohli nebo se nechtěli dostávat do potíží s nadřízenými.

(vikář) Přijal Jankovce bratrsky a upřímně. „Skoro jsem se vás lekl – jste celý přepadlý – umořený,“ litoval stařeček mladého ještě kněze – „a jaký jste byl statný chlapík, když jste k nám přišel... ale – bratříčku – já vám pomoci nemohu – já nic nejsem – vikář je jen výkonný nástroj, více nic.“⁶⁰

(kanovník) „My tu s bolestí četli vaše podání – ač ve všem nebylo dost umírněné – přece s živým zájmem sledujeme záležitost vaši... nelze hartusiti na úřad tak vysoký jako jest ministerstvo...“⁶¹

Když už farář ztrácí veškeré naděje na úspěch, přichází neočekávaná pomoc - spolužák. Někdo, kdo se vyzná ve složité spleti vztahů a povah a ví, kde je třeba prosit, i co kam komu dát, aby byla prosba vyslyšena.

„Dej láhev malaga – a poradím ti,“ ozval se náhle za ním hlas. Jankovec se ohlédl – a díval se tváří v tvář Bártíčkoví, hned kolegu kašlavého poznal – a objímal... „Půjčím ti talár – oblékni se a jdi – hned jdi – hle tam je biskupství – máš štěstí – dnes Exelenc Pán přijímá...“⁶²

⁵⁹ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 122

⁶⁰ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 134

⁶¹ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 136

⁶² Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 136, 137

Série zázraků pokračuje. Biskup, který nejen že soucítí, ale rozhořčí se, že o tristní situaci postiženého nevěděl a je ochoten pomoci. Má nejen pochopení pro Jankovcovy těžkosti, ale projeví se jako dobrý člověk s otcovským přístupem k podřízeným.

(u biskupa) „A co tě vyrušuje – co tě tíží – milý synu?“ „Švábi vaše biskupská milosti... pustne můj příbytek den ode dne – i houba šírá jej a ničí moje zdraví – tu vizte moje oči“ – Jankovec sundal šedé brejle a červené oči zasazené v opuchlých, zapálených víčkách – upřel na biskupa. „To je přespříliš – já o ničem nevěděl,“ sepial ruce stařec.⁶³

Přímo jako zázrak se v daném okamžiku jeví biskupova okamžitá cesta do Vídně. Pokud by totiž nemohl do případu okamžitě zasáhnout a do Vídně odcestoval až za týden, byl by výsledek jeho snah nejistý. Ale právě fakt, že se rozhodne odjet hned, stupňuje kontrast mezi planými sliby a skutečnými činy. V očích faráře Jankovce se biskup stane zachráncem.

„Milý synu – jsme vám velice vděčen za vaši upřímnost – náhoda tomu chce – právě zítra odjíždím do Vídně na biskupské konference – jste mučedníkem – ale slibuji vám – že si vyžádám od konzistoře informace a ve Vídně okamžitě zakročím – jen málo ještě trpte – jen málo,“ a hladil Jankovce po prokvétající hlavě.⁶⁴

Přesto tento moudrý a chápatelý muž v závěru prózy sám sebe do jisté míry degraduje. Přestože celý případ dobře zná, předává dekret za zásluhy o novou faru člověku, který se ve skutečnosti nezasloužil o nic – patronovi farnosti. A děkuje mu, že nechal faru postavit.

...sám pan biskup poděkoval veřejně v kostele nejjasnějšímu panu patronu za to, že dal postavit tak krásnou faru, a když patronátnímu komisaři za

⁶³ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 139

⁶⁴ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 139

*zásluhy, kterých si dobyl o stavbu fary, podal vlastnoručně pochvalný dekret.*⁶⁵

Nabízí se otázka, proč se takto biskup zachoval. Odpověď musíme hledat sami a je nasnadě. I on je na někom závislý – a to na patronátním komisaři, který má důležité slovo při obsazování funkcí a far.

3.5.3. Kohouti

Opět jinou podobu vztahů nacházíme v próze Kohouti. Jde o vztah, v němž hlavní roli hraje prospěch, často založený na úplatě.

„Velebný pane“ četl znovu, „splňuji daný slib: Pískač, Černý, Višňák a Šlíba. Tak jdete za sebou. Ale je zle. Ten podtržený má nejvíce naděje. Je nějaký známý s komorníkem pana barona. Váš přítel.“ ... „Černý“. Modrou tužkou podtrhl je sám patronátní komisař, který Pískači tuto důvěrnou zprávu, nepodevsav se ani – poslal. Byla drahá. Stála krabici vonných havanských doutníků, které Pískač jako oběť zápalnou položil k nohám pana komisaře, jen aby měl bezpečnou zprávu o tom, jak konzistoř smíchá a složí petenty...⁶⁶

Pískač a Černý jsou bývalí spolužáci, ale příliš spolu nekomunikují. Černý dočasně Pískače připraví o faru, ani necítí výčitky svědomí, že mu způsobil křivdu.

Hlavou se mu kmitl náhle kolega Pískač... Svědomí ho bodlo, jako by se byl na něm dopustil křivdy... „E co!“ – ubíjel v sobě vzpomínku na spolužáka, „život je boj, kdo z koho, on by nejednal jinak“.⁶⁷

⁶⁵ Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929, str. 168

⁶⁶ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 167

⁶⁷ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 167

„Tak ještě jednou opakuji“ podám žalobu u církevního osudu na Rouska a ty opatříš nejméně dva spolehlivé svědky, ať to stojí, co to stojí. Běží o naši čest.“⁶⁹

Podobně se chová i Rousek.

„Podám protižalobu. Je přece známo, jaký je Skalický veselý patron, a vy mi sami povíte, co tropil doma o prázdninách. – My, kněží, matko zlatá, jsme uvázáni na tuze krátkém řetízku. Dokud není žalobce, není soudce. Ale když jednou praskne pod knězem podlaha, bývá zle, tuze zle vyškrábat se nahoru zpět i nevinnému knězi.“⁷⁰

Toto nečestné soupeření kandidátů i jejich rodin vyřešil Baar velmi obratně. Nevítězí ani jeden z nich, volba byla prohlášena za neplatnou a oba měli ostudu. Baar tak připravil příznivé podmínky Martinu Porazilovi, jehož město přijalo daleko vřeleji, než kdyby byl býval zvolen rovnou hned při první volbě.

3.5.5. Kanovník

Tato próza poprvé vyšla v roce 1920. Hlavní postavou je zde farář František Dudek, skromný vesnický kněz. Na opakované vikářovy výzvy se několikrát snaží získat místo kanovníka. Silně se k tomuto cíli upne a dělá vše pro to, aby místo získal. Když už je má na dosah ruky, dostane ho někdo jiný. Dudka raní mrtvice a částečně ochrne.

Dudkův příběh je pro tuto kapitolu příznačný. Farář Dudek zprvu netouží po kariéře, ale vztahy s vikářem jeho nároky změnil.

Jejich vztah je velmi vřelý. Váží si jeden druhého, jsou více přáteli než nadřízeným a podřízeným. Vikář se Dudka snaží přesvědčit k podání žádosti

⁶⁹ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 262

⁷⁰ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 263

o kanovnické místo a ten to po několika letech přesvědčování zkusí. Vikář chce mít na kanovnickém místě svého člověka, který zná dobře situaci mezi venkovskými faráři a má i vysoké morální kvality.

„Chceme tam mít zkušeného muže, který by se včas ozval a řekl: pánové, to co nařizujete se nedá na vesnici prosadit z těch a těch důvodů. My, vikáři, dozvíme se o hotové věci, až už je na nějaké protesty pozdě, a také by se nám vykládaly jako vzpoura proti autoritě. Vy tam žádat musíte!“⁷¹

Ovšem dopustil se určitě manipulace. Nesdělil Dudkovi mnohé podrobnosti, které se týkaly kanovnického úřadu a postupu při jeho získávání. Jedná tak, jako by stačilo k přijetí pouze doporučení od něj a pár návštěv.

Teprve při druhé volbě začíná Dudek chápat charakter vztahů mezi voliteli. Přestože je volba tajná, všichni se snaží hlasování ovlivnit, a ani slíbeným hlasem si není nikdo jist.

Ted' přiznal barvu. Šplhal se. Po našich zádech chce se vyšplhat na místo kanovnické... „kanovník! – Podívejme se! Kanovník! My jsme mu sprostí, naše fara je mu špatná! Co tu bylo farářů a všichni byli spokojeni, až on najednou bude námi pohrdat“.⁷²

Při třetí volbě dochází ve vztahu mezi vikářem a Dudkem k nečekanému zvratu. Vikář cítí, že se jeho snaha Dudka podpořit poněkud vymkla jeho kontrole, a snaží se vše napravit. Vysvětluje, kaje se, nabízí Dudkovi pomocnou ruku, dokonce jde prosit k biskupovi.

„Ale Františku, Františku!“ lekal se vikář „vždyť se celý chvějete, upokojte se! To se rozumí, že učiním všechno, co bude v mé moci. S vědomí mi činí výčitky, že jsme tím sám vinen. Já vás na tu myšlenku přivedl. Já vás do toho

⁷¹ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 141

⁷² Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 179, 180

přímo vehnal. Ale ani ve snu jsme se nenadál těchto konců. Chyba je na obou stranách. Lidé jsou příliš škodolibí a vy příliš citlivý.“⁷³

Dudkova nemoc a následné ochrnutí následkem mrtvice však jeho plány zhatí. Tento těžký okamžik mu odhalil, kdo jsou jeho opravdoví přátelé. Zůstali jimi vikář a spolužák ze semináře Boháč, kteří mu pomáhali ulehčit jeho obtížnou situaci.

3.5.6. Holoubek

Román Holoubek je pozitivními vztahy naplněn vrchovatě. Kromě vřelého vztahu s farářem z Markova, o kterém byla řeč v předchozích kapitolách, pojí Holoubka vztah se spolužákem ze semináře Součkem, přezdívaným Kulich.

Služba prokázaná tomuto spolužáku (chtěl na sebe vzít Součkovu vinu, aby nebyl vyloučen) z nich učinila přátele na celý život.

*„Pepičku, do nejdelší smrti ti toho nezapomenu, a zapomenu-li, ať mě země dál nenosí, ale ať mě pohltí ten nejčernější jícen pekla.“*⁷⁴

Přestože se po studiích aktéři mnoho let neviděli, mysleli na sebe, psali si a podporovali se, ať šlo o posílání materiálů ke zkouškám nebo získání funkce kanovníka. Vše činili zcela nezištně, z pravého přátelství.

Souček přijede dokonce na pohřeb domněle mrtvého Holoubka i přes svůj nabitý program a Holoubkovi naopak leží na srdci, aby Souček ve vysokém postavení nezpychl.

„Ty kalhoty ještě mám, jistě mám,“ naklonil se pan kanovník Souček náhle k uchu faráře Holoubka... „ale už dlouho jsem se na ně nepodíval. Jak se

⁷³ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 188

⁷⁴ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 48

vrátím, hned je rozbalím. “... usmíval se Holoubek šťastný, blažený, jako jest každý, kdo se přesvědčí o věrném přátelství a lásce svého přítele.”⁷⁵

Přestože i v jiných Baarových knihách najdeme několik podobných příkladů přátelství spolužáků, nikde nejsou tak do detailu popsány a tak idylické, jako právě v Holoubkovi.

Kontakty s okolím jsou pro kněze velice důležité, zejména kontakty mezi kolegy a církevními hodnostáři.

Komunikace s kolegy ze semináře probíhá většinou formou korespondence v přátelském duchu. Pokud daný kolega navíc dosáhl vyšší církevní pozice, může být jeho pomoc a dobře míněná rada velice cenná.

Kněz se také setkává s řadou církevních představitelů, kteří s ním jednají většinou pouze v rámci svého úřadu. Často odmítají vyslyšet prosby svých podřízených, ale i soucitný hodnostář většinou nemá pravomoc faráři pomoci.

Někdy nadřízený pomůže sám. Podporuje je a toleruje výstřelky podřízených (Žolinka), ale ne do té míry, aby mu to působilo osobní problémy. Může také za úplatu poskytnout informace, které by jinak kněz vědět neměl (Kohouti).

Pokud kněz hodlá usilovat o vyšší post, musí také počítat s problémy. Musí mít slíbenou dostatečnou podporu ve svém okolí, ačkoli ani ona nemusí nic znamenat. I tyto zkušenosti získal Baar z vlastní kněžské profese.

⁷⁵ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 281

3.6. Vztah k matce a k ženám

Pro katolické kněze může být všeobecně vztah k ženám problémem. Jsou pod drobnohledem společnosti, která jakékoliv narušení morálních norem přijímá s nevolí.

V Baarově díle se setkáváme s několika typy vztahů k ženám. Prvním je vztah k ženám z rodiny – k matce, sestře, švagrové – které často bývají hospodyněmi na faře. Ženami, o kterých se Baar také zmiňuje, jsou potenciální partnerky. Většinou jde o studentské lásky z časů před vstupem do semináře či o jiné ženy, ale okouzlení zůstává vždy pouze v platonické rovině. Nezastupitelnou roli v Baarových knihách mají farské hospodyně a služebné na faře. Jsou často jedinými blízkými osobami, které kněz má, ale na druhou stranu si od nich musí udržovat odstup.

3.6.1. Cestou křížovou

V románu Cestou křížovou sehrála velice důležitou roli matka. Je to matka – trpitelka, která pro svého syna chce jen to nejlepší. Domnívá se, že právě kněžská dráha mu zaručí blahobyť a štěstí.

O vztahu k matce a k rodičům se zmiňují již v kapitole o rodinném zázemí. Přestože se Jiří snaží matce vyhovět, není to k vždy možné.

„Co je vám matko, co je vám?“ ptal se Jiří kvapně. „Tlačí mě to, synáčku, jako balvan na srdci mi to leží, pokojné chvíle bych tu neměla, musím, musím ti hned, hned, než si sednu, povědět, proč přicházím. Dítě, chalupu nám prodávají. Do podružství vyhánějí. Pomoz nám, hochu, pomoz“ – a vztahovala k němu staré, vrásčité, žilovité, prací znetvořené ruce...“ Ó nemám, nic nemám“, probouzel se nyní Jiří, a kleče před ní, vyprávěl jí celé svoje mučednictví, zápas o groš... Líčil jí, jak dostává tři sta padesát zlatek ročně, po zaplacení stravy jak mu zbývá stovka čistá...⁷⁶

⁷⁶ Baar, J. Š.: Román českého kněze Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 38, 39

Jiřího vztah k matce charakterizuje vroucí synovská láska a úcta, nikdy ani nepomyslel na to, že by ji neposlechl.

Bídu a nemoc na konci života mu ještě více ztrpčují výčitky svědomí, že jeho stará matka musí prací přivydělávat na živobytí.

3.6.2. Farská panička

Ve Farské paničce je ženských postav několik - matka pana faráře, hospodyně Tereza, chamtivá švagrová.

Matce není v této próze věnováno tolik místa jako v předchozím románu, ale přesto se její osoba ve vzpomínkách prostupuje celým dílem. Je to matka – přítelkyně, matka obětavě se starající se o všechno s pomocí služky Terezy. Farář matku potřebuje nejen proto, aby mu vedla hospodářství a dělala spoustu drobností, ona je pro něj člověkem, kterému důvěřuje a všechno mu může sdělit. Svěřuje se jí se svými starostmi, je jeho ochranným štítem před všemi nezvanými hosty, spolehlivým svědkem všech událostí na faře. Po její smrti se všechno změní. Faráře matčin skon hluboce zasáhne, neboť ztrácí nejbližšího člověka.

„Ted’ - ted’ musí umřít,“ zakvílel Petr – „ted’, když tu všechno kvete a se rozvíjí“ – smrt matky zde uprostřed zahrady nyní v máji mu připadala dvojnásobně hroznou – obrátil se a prchal ze zahrady pryč. Utíkal zpátky do fary.⁷⁷

Nejen smrt, nýbrž i předchozí matčino působení v dobrém poznamenaly. Byla pro všechny vzorem – pro faráře, kaplana i služebnou Terezu. Jen pro farářova bratra a jeho ženu se matčina smrt stává příležitostí, jak přijít k majetku. Především švagrová se projeví jako žena vychytralá a hamižná, jejímž jediným cílem je co nejvíce získat. Farář cítí její neupřímnost, nemá ji rád, ale nechce konflikty. Do tohoto vztahu zasahuje nová hospodyně Tereza, která cítí nepříjemnou konkurenci, které se chce zbavit.

⁷⁷ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 5

Lojsík s balíkem šatů vyběhl z fary na dvůr. „Katuško, Katuško, krotil ženu, „podívej se, co ještě nesu, a přinesu ještě váln peřin, to by se nám na kočár nevešlo, je to po mamince, prodáme to, něco můžeme sami potřebovat,“ tak tišil horlivě bouři a nakládal na vozík kořist – „Nu sedni si přece, sedni, vždyt’ to zde nenecháme...“⁷⁸

Matka před smrtí určila, kdo se má o faráře starat. Zнала situaci v rodině svého druhého syna, proto se rozhodla pro služebnou Terezu. To ovšem netušila, jaké má Tereza plány – že už deset let čeká, až matka umře a ona nastoupí na její místo.

„Maminko, že jste jenom umírala!“ Ta slova se v prázdne duši rozsvítala, zaplála, prodřela se ven z těch všech myšlenek všech, vybalila se jako z koudele. Petr se usmál blaženě: „ano, ta dobrá matka, ona sama se o mne postarala a určila Terezu. – Terezo: povedete mi dům, tak jako maminka. Lojsíku, pošlu ti měsíčně dvě desítky tak jako za maminky – a dobrou noc.“⁷⁹

Tereze se podařilo plně matku nahradit. Postupně a nepozorovaně se stala neomezenou vládkyní fary. A také toho plně využívala. Farář si neuvědomoval, že ho podvádí, neboť zcela důvěřoval matčinu rozhodnutí a nepřipustil, že by se ve svém výběrem mohla mýlit.

Tereza se projevila jako vynikající manipulátorka. Za celou dobu farář neprohlédl její počínání.

3.6.3. Žolinka

V próze Žolinka je hospodyně jednou z mála ženských postav. Stojí sice spíše v pozadí, ale přesto vše nenápadně ovládá. Zajímavé byly také pohnutky, kvůli kterým na faru šla, a také to, jak je prezentuje.

⁷⁸ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 36

⁷⁹ Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931, str. 30

„Já jsem z lepší rodiny. Poznali jsme se s jemnostpánem, když býval na zámku zámeckým kaplanem – a když se stal farářem po letech a já byla ještě svobodná – obětovala jsem se a šla mu hospodařit – ale neměla jsem toho zapotřebí –“ tak z ješitnosti otevřela hned napoprvé závoru minulosti a dala Blažkovi pohlédnout za ní.⁸⁰

Hospodyně se stává farářovou ochránkyní, nejlépe zná jeho zvyky a brání ho proti všem. Farář ví, že v ní má oporu, že je ochotna snášet všechny jeho rozmarny.

A bylo by se mu to snad podařilo rozehnat chmury visící na duševním obzoru Zbořilově – kdyby nebylo – slečny. Ta žárlivě střežila faráře, jen aby na nikdo mimo ni – působiti naň nemohl.⁸¹

Ale neopatrný zákrok hospodyně vůči Žole vše naráz změní. Namísto jí odkáže farář v poslední vůli vše Žole.

„Slečna – dlouhodobá moje hospodyně – tloukla dnes pohrabáčem Žolinku. Za to ji vydědím.“⁸²

3.6.4. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

Asi nejsilnější lidský příběh najdeme v románu Poslední soud. Vztah matky a syna je zde sledován v podstatě po celý život a právě Manka Porazilová ovlivňuje všechny a všechno kolem sebe. Sama se cítí být obětí a neuvědomuje si svůj naprosto zničující vliv na ostatní. (Některé poznatky jsem již uvedla v kapitolách o rodině a semináři.)

⁸⁰ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 30

⁸¹ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 57

⁸² Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 118

Kromě Manky zde vystupují i jiné ženy, především její švagrová Dodlička s dcerou, rovněž Dodličkou. Mají zásadní význam zejména v prvním dílu U Porazilů a také na začátku druhého dílu Na děkanství. V průběhu děje přibývají ještě postavy služky a hospodyně na faře, které tvoří ve výrazný kontrast Mance.

Martin má ke své matce zvláštní vztah. Daleko víc by měl rád svojí tetu Dodlu, ze které přímo sálá vroucí mateřská láska, matčinými vlastnostmi a chováním je zklamán.

„Ejnu jo, pravda, tůze divná ženská je Manka, hani svatyj by s ní v dobrým nevyšel, hani svý dítě nemá hupřípmně ráda, jenom pro pýchu je má, šturenta z něho chce mít, na kněze se má hučit, takový dítě eště ha huž mu cpe do hlavy: můšiš byjt páterem, i milistovat ho posílá ha chlapeček, dyž jsem se ho ptála: „Tak Martítku, čím pa budeš?“ tak ňák smutně mi povídal: „teta, já muším byjt panem páterem, naše máma chce.“⁸³

Matka vyžaduje od Martina už od dětství absolutní poslušnost a oddanost. Jakýkoliv odpor trestá minimálně slovním pokáráním. Manka je typem člověka, který své chyby nevidí a odmítá si je přiznat. To je asi její nejzásadnější problém.

Velkým zlomem v ději je zabití otce. Tím se otvírá Martinovi možnost vymanit se ze stereotypu i matčina vlivu. Najednou uvažuje jako mladý muž, který se chce postarat o rodinu. Také si uvědomí, jak silně ho přitahuje sestřenice Dodlička.

„Mlč Dodličko, a nenaříkej,“ rozpovídal právě Martin, hledě zvroucnělým pohledem na sestřenici, „slibuji ti, že se ted' všechno změní. Já zůstanu doma, študie jsem pověsil na hřebíček.“⁸⁴

⁸³ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 107

⁸⁴ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 193

Neumí si sice přestavit svůj budoucí život, ale chtěl by ho nějak ovlivnit. Myslí nejen na sebe, ale i na matku, s níž se stále hůře snáší. Uvědomuje si, že všechny jeho problémy způsobila ona svým chováním, a snaží se to nějak kompenzovat. Matka však nepřipustila možnou a ve své podstatě i logickou změnu v Martinově osudu – nestal by se knězem, ale sedlákem.

Nebouřil se v něm jenom hněv, ale ozývala se z něho i děsná, bezmezná nenávisť, jako sykot podrážděné zmije. Martin pustil ruku své roditelky, ne z lásky ani ze strachu ani ze slabosti, ale pustil ji, protože se jí v té štítit tak, jako by se ruka, kterou tiskl, rázem proměnila v jedovatého plaza.⁸⁵

Během studií, kdy Martin žije vzdálen od matky s semináři, se vztah k ní zklidnil. Čas zahojil mnohé rány a vymazal nejhorší zážitky. Martin cítí svou křesťanskou povinnost postarat se o starou matku, ať je jakákoliv, zvláště pak na děkanství. Manka se tu postupně stala absolutní vládkyní. Dosáhla toho zejména svou tvrdohlavostí a v neposlední řadě hysterickými scénami.

„Mě nevošidíte, nebuďte se, jen se radte na mě,“ ozvala se matka ve dveřích. „Tu si lehnu a dost,“ rozkřikla se, popadla peřiny, hodila je na zem a skutečně přespala na podlaze celou noc vedle krásně upravené postele. Martinovi nezbývalo nic jiného, než sehnat slamník a slámu a být matce po vůli.⁸⁶

„Matko, prosím vás, přestaňte s takovou. Jaký pak jsem já váš pán? Jsem přece váš syn, váš Martin, máte-li mě upřímně ráda, tykejte mi zas jako dříve, uvařte mi brambory na loupačku a oukrop, povídejte mi, jak jste se za ta léta měla a věřte, že se budu cítit v devátém nebi.“ – tak ji prosil Martin kolikrát za den, ale marně. Vycítil zas, že ho nemiluje prostou, srdečnou láskou mateřskou, ale že ho má ráda, jako míváme rádi drahý obraz, vzácnou vázu, krásného koně, a nebo úrodné, bohaté pole nějaké; byla pyšná a hrdá na

⁸⁵ Baar. J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 194

⁸⁶ Baar. J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 273

*něho, chlubila se jím. Taková sobecká láska, kterou milovala vlastně sebe, že se jí vydařil životní plán, splnil jí nejkrásnější sen.*⁸⁷

V předchozí ukázce je snad klíč k pochopení nejen chování Mančina, ale i Martinova. Manka jako by nebyla ani schopna citu k druhým, ale jen k sobě. Ve své sobeckosti a sebestřednosti se nedokáže povznést nad nejobyčejnější věci. Snad ani nechce být zlá, ale spoustu věcí nemůže pochopit. Myslí si o lidech jen to nejhorší a podle toho se k nim chová. Výjimky neexistují. Její syn je pro ni jen nástrojem k uskutečnění osobních plánů a k získání osobní prestiže.

Časem se situace vyostřuje.

*„Jemnostpane, račte uznat, že zde zůstat nemohu... to není ženská, to je vtělený ďábel.“*⁸⁸

*V ničem se jí nezachovám a raději půjdu, nerada půjdu, protože u vás, jemnostpane, do smrti bych chtěla sloužit. Vím, že jste dobrák, za všechna léta jste neublížil ani kuřeti, křivého slova v kuchyni nám neřekl. Najmu si byt ve městě...“*⁸⁹

Zjišťuje, že jeho pasivní přístup a snaha vyhnout se konfliktům vše ještě zhoršují. Poprvé se s matkou dostane do otevřeného sporu a uvědomí si, že vše špatné v jeho životě zavinila především ona.

„Mohla byste žít jako v ráji, nikdo vám nic nedělá, nikdo by vám vlasu nezkrivil, stébla křížem na cestu nepřeložil, kdybyste byla jako jiné matky.“...

⁸⁷ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 220, 221

⁸⁸ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 277

⁸⁹ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 278

„Nenadávám, ale dnes vám poroučím, ano poroučím naposled budete chodit slušně oblečená a ne polonahá.“ „Ty se za mě stydíš!“ ... „Ano stydím.“⁹⁰

S poznáním pravdy se Martin velice těžce vyrovnává, stává se apatickým, dokonce o matce přemýšlí, jako by už nežila.

„Ne nevím,“ lhostejně, skoro netečně odpověděl Martin a málem by byl dodal“ „Nemám už matku – umřela mi – utopila se přece,“ tak se smířil s tou myšlenkou.⁹¹

Bylo pouze otázkou času, kdy se Martin neovládne a sáhne k násilí. Zlo, které kolem sebe Manka rozpoutávala celý život, nemohla překonat ani synovská láska.

Prsty Martinovy na rukách samy se zkrivily jako drápy a nevěda co činí, skočil po matce a popadl ji za hrdlo... „Pryč, pryč,“ sípal Martin. „Hle, co jste ze mne učinila! To, co ze strýce. Vraha skoro... Jen o vlásek a dopustil jsem se nejčernějšího zločinu. Já kněz – matku bych byl zabil...“⁹²

3.6.5. Kanovník

V Kanovníkovi je Mária mlčícím svědkem dění na faře. Farář ji považuje za blízkého člověka. Je nejen hospodyní, ale i důvěrnicí, jíž se svěřuje se všemi svými vítězstvími, pohrami a starostmi.

„Nuže nastavte ouška a nelekejte se: O místo kanovnické mám žádat“ ... Slečna pojednou strašně zvažněla. Mlčela chvíli, jako by nebyla slova mocna

⁹⁰ Baar, J. Š.: *Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)*; Praha, Lidová demokracie 1958, str. 299

⁹¹ Baar, J. Š.: *Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)*; Praha, Lidová demokracie 1958, str. 301

⁹² Baar, J. Š.: *Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)*; Praha, Lidová demokracie 1958, str. 307

a pak smutným, jakoby zastřeným hlasem se optala: „A tomu se jemnostpán směje?“⁹³

Márinka stojí jakoby v pozadí celého děje, ale svým jednáním zajišťuje faráři to nejdůležitější – zázemí. On si je toho plně vědom. Přestože se těšila na bohatší a pestřejší život na městské faře, svědomitě pečuje o nemocného faráře, jenž si její podporu dobře uvědomuje a také ji oceňuje.

Uvnitř na schodech ozvaly se už kroky, dveře se otevřely a na prahu stála slečna Márinka. „Můj anděl strážce,“ představil ji Dudek svému příteli.⁹⁴

3.6.6. Žebračka

Román Žebračka poprvé vyšel v roce 1908. Vypráví příběh sirotka Rozálie Choré, která je sice vychována příbuznými, ale ti ji považují jen za méněcennou pracovní sílu. Bojí se lidí. Ujme se jí až matka faráře ve Vrbici, přivede ji k víře a také jí projevuje svou dobrotu. Velice k sobě přilnou a po její smrti pečuje Rozárka o faráře. Když i on zemře, už jako stařenka se rozhodne splnit si svůj sen a vstoupit do kláštera. Kvůli jejímu věku už je to ale není možné. Dožívá za ušetřené peníze, ale ty jí nestačí, umírá v bídě.

Láska k matce prostupuje celé Baarovo dílo. I v Žebračce je postava matky velice výrazná. Je to zbožná a dobrá žena, ochotná vždy pomoci. Syn o těchto jejích vlastnostech ví, a velmi si jí proto váží. Matka se stará o mnoho věcí, které by jinak musel dělat sám, ona je ten, komu se svěruje.

„Přivezl jsem si s sebou maminku, aby mi vedla skromnou domácnost, ale ještě bych potřeboval osobu mamince k ruce, služku, která by nejtěžší práce konala...“⁹⁵

⁹³ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 151

⁹⁴ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 203

„Vojtišku - mé dítě – potom až umru – neber si nikoho – ani tu Týnu – ani tu fořtku – nech si Rozárku – nech – ona za ta léta – všemu rozumí jako já...“

Pan farář se zarděl. „A co vám to maminko, napadá, nač bych koho bral, Rozárka je jako naše.“⁹⁶

Po matčině smrti nastoupila Rozárka na její místo. Byla faráři něčím jako sestrou, ani nepocítil změnu, neboť všechny povinnosti, které dosud vykonávala matka, Rozárka převzala. Konala je stejně svědomitě a tolerovala všechny jeho nálady. Pro spolehlivost a svědomitost si Rozárky velmi vážil.

Ona sama ovšem to bývala, na které si vyléval svůj špatný rozmar nejčastěji. Věděl dobře, že té tiché, oddané duši často křivdí, ale nemohl si kolikrát ani pomoci. Dusilo ho to, duše mu hořkostí přetékala, musil se někde vybouřit... Druhý den, po malé chvíli třeba, bylo mu už Rozárky líto, zvláště když ji vidíval smutnou... Ale cítil úlevu, bylo mu snáz. Rozárka se nikdy neozvala, mlčela... Ale ona – Rozárka – to chápala... a ráda trpěla, věděla, že tím ulevuje si jemnostpán.⁹⁷

Zajišťovala mu, stejně jako matka, potřebné zázemí. Proto se i on snažil jí její povinnosti ulehčit.

„Proč se nenecháte dovézt – anebo proč si nezjednáte někoho mladšího – třeba služku si vezměte, aby vám to donesla,“ domlouval jí často pan farář, vida ji určenou, unavenou.⁹⁸

⁹⁵ Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 177

⁹⁶ Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 199

⁹⁷ Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 204, 205

⁹⁸ Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 206

Vztah k matce ovlivňoval faráře i po smrti, i když nikoli tak silně jako emotivní Rozárku. Ta se dokonce odmítala stěhovat od matčina hrobu na lepší faru.

Zadíval se ke hřbitovu... „a jako bych ji, svoji zlatou maminečku, byl slyšel, šeptala mi sladce: Vojtíšku, nic na mne se neohlížej, jen jdi.“ ... Jako by se styděl za tu slabou chvílku, za tu měkkou náladu, do jaké před Rozárkou upadl, řekl kvapně tvrdým, ztuhlým hlasem: „A jaké řeči, promyslel jsem si to dobře... za měsíc tedy se přestěhujeme.“⁹⁹

Následující ukázka je z psychologického hlediska asi nejdůležitější. A to nejen v této próze. Pocit samoty, zvláště u starých kněží byl velice častý, těžce se vyrovnávali s absencí nejbližších. Vděčně proto přijímali zájem i péči o svou osobu především ze strany hospodyň.

Až mu to pak bylo líto, že ji tak úporně odbyl. Rozkládalo se mu v hlavě, nikoho už nemá, byli s maminkou sami, tatínek mu dávno zemřel, bratra ani sestry neměl, jen tu Rozárku zde mu maminka vychovala, ta jediná se oň třese, pečuje, jinak nikdo, v celém světě nikdo by se oň nestaral. A cítil radost v srdci, že se Rozárka přece optala, a neříkal už nic.¹⁰⁰

3.6.7. Holoubek

I románem Holoubek prochází několik žen. Kromě matky měla vliv na Holoubkův život jeho sestra Baruška, která mu dělala hospodyní. Ale i další ženy mají v příběhu místo. Jako v jedné z mála knih se autor zmiňuje o Holoubkově někdejší platonické lásce k učitelových Karličce.

Ale také slyší svou zamilovanou písničku, a vidí – ach – vidí! Učitelovic Karlička sedí v zahrádce a zpívá... Pročpak tenkrát do školy nedošel,

⁹⁹ Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 208, 209

¹⁰⁰ Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 216

„s Bohem“ panu učiteli nedal? Pročpak se nerozloučil, ale utekl od toho plotu, který jej od Karolinky dělil? A pročpak si teď – po tolika letech pojednou na to vzpomíná? Proč mu srdce tak nepokojně bije?¹⁰¹

...Zadával se na dívky a upřímně v kostele jim přede všemi řekl: „Lavice jsou v chrámu především pro staré lidi a ženy. Z dívek smí do nich sednout jenom ta, která má bolavé nohy a nevydržela by stát tu hodinku, co služby Boží trvají.“

...a žádná dívka ani za dukát nebyla by se od té chvíle posadila do lavice i kdyby byla prázdná.¹⁰²

Holoubek často prokazoval smysl pro realitu života a pro humor. Např. ve scéně, kdy dcera zesnulého předstírá hysterický záchvat a chce skočit do hrobu.

Tu Holoubek se nemohl dál ovládnout, sklapl knihu, nasadil biret na hlavu a už se otáčel od hrobu, aby odešel. V tom se ozvalo: „Pusťte mě! Pusťte mě!“ Farář se zastavil a hlasem klidným, ale pevným, jak jen to dovedl, poručil: „Inu – tak jí pusťte, ať tam skočí.“

Všechno překvapením ztichlo. Ženské na ten povel pustily Hubáčkovou... ztichla i Hubáčková, ruce jí poklesly podél těla... a pak řekl s jistým zadostiučiněním: „Nu, tak vidíte,“ a odešel. Na rakev se začaly sypat hroudy, v zástupu ozval se hovor i tlumený smích.¹⁰³

Vždy se zastával pracujících žen, důraz kladl zejména na jejich roli manželky a matky, neoceňoval je pouze podle jejich společenského postavení.

¹⁰¹ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 178, 179

¹⁰² Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 201

¹⁰³ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 197

O prázdnou, uzamčenou lavici opíraly se ženy udřené týdenní prací v panských polích... utrl jsem proto kleštěmi zámek... paní hraběnka přijela... patronátní lavice byla prázdná než došla... Najednou však vidím, jak pod kazatelnu stojí těhotná dělnice Mrázková, sotva se na nahou drží a mění všechny barvy. Přerušil jsme tedy kázání a povídám: „Ale Mrázková... jen se paní hraběnky nebojte, vždyť ona je také žena a matka.“ Paní hraběnka se andělsky usmála... vzala dělnici za ruku a přivedla si ji do lavice.¹⁰⁴

Dalšími ženami v románu Holoubek jsou Katynka, hospodyně na faře v Markově, farářova matka a sestra.

Katynka je spolehlivou hospodyní a dobrou duší fary. Má rozhled, ráda čte a zajímá se o chod fary i farnosti. Spolu s farářem a kaplanem tvoří sehraný tým.

Velice důležitou roli má v příběhu Holoubkova sestra Baruška. Má zdeformovanou páteř – je hrbatá, proto se nemůže provdat. Když Holoubek dostane faru, jde k němu sestra za hospodyní. O bratra pečuje s veškerou láskou a starostlivostí a on jí péči opětuje, mimo jiné i tím, že se jí svěřuje, radí se s ní, plně jí důvěřuje.

V této knize kromě vztahu k matce má své místo i vztah k otci. Holoubek jej dal najevo tím, že jejich figurky, které sám ze dřeva vyřezal pro kostelní betlém, postavil na nejdůstojnější místo.

„Ovšem tvoje patronka a Ježíškova matička,“ přisvědčil Holoubek a zálibně si prohlížel své načaté dílo. Zdálo se mu, že vidí vlastní maminku, mladou a svěží, jak se strojí v neděli ráno do kostela. Obouvá si jako oheň červené punčochy a vyšíváné kožené střevičky, obléká si patnáct spodních sukni a šestnáctou „herbinku“, z pěkné látky proměňavé, širokým „pantlem“ lemovanou, natahuje si bílý kabátek, podšíváný šedivým beránkem a nakonec si uvazuje na hlavu sněhobílou holubinku s tuhými, krásně vyšívanými křídly. Ano, tak a jinak musí být i jeho Panna Maria oblečena – jinou si představit nemůže.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 319

¹⁰⁵ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926, str. 322, 323

Ženské postavy se v Baarových dílech s farskou tematikou vyskytují podstatně v menším počtu než mužské. Jako by do světa kněží ani nepatřily. O mladých dívkách, které by mohly být zdrojem pokušení, se Baar téměř nezmiňuje. Výjimkou je snad román Holoubek. Přesto Baar sám měl k ženám velmi pozitivní vztah. Matka ho kárávala za to, že na pouti nakoupil děvčatům perníková srdce. Baar argumentoval, že koupil všem stejně velká, aby se děvčata nehádala. Také říkával mámě, že má mnoho hezkých slečen, že musí sáhnout hluboko do kapsy.¹⁰⁶

Samostatnou kapitolou jsou v Baarových prózách farské hospodyně. Jejich postavení je velice výjimečné. Stávají se jimi ženy, které se ze závažných důvodů neprovdaly a více méně bývají jakýmsi inventářem fary. Zajímavé je, že je postavení hospodyň na fáře považováno za prestižní. Dokonce se o ně vedou boje, a to i v případě, kdy je zřejmé, že se hospodyní stane matka nebo sestra. Nikdy se nesetkáváme s případem, že by si farář uklízel a vařil sám nebo že by práci hospodyně vykonával muž.

Hospodyně nastupují na toto místo ochotně. Práce není většinou obtížná a navíc je zde relativně velká šance, že bude po faráři dědit. Vzdá se proto většiny kontaktů s okolním světem, žije bez partnera. Obětuje vlastně svůj život faráři. Ten si toho často ani nevšimne a považuje její služby a péči za zcela samozřejmé. Jen výjimečně mezi nimi vznikne užší vztah. Nelze překročit hranici počestnosti.

Nezanedbatelný vliv na kněze má jeho matka. A pokud se stane i jeho hospodyní, tento vliv ještě zesílí. Může mluvit do všeho, farář ve většině případů nemá sílu jí odporovat. Je pro něj autoritou. Všechny provozní starosti bere na sebe, stará se i o finance. Farář většinou hospodařit neumí, matka je zárukou, že s penězi vyjdou. Podobné postavení má farářova sestra, i když její vliv už není tak dominantní jako matčin. Mít tyto ženy na místě hospodyně je velkou výhodou. Farář má rodinné zázemí a může jim navíc plně důvěřovat. Není sám a ví, že se o něj někdo v případě potřeby postará.

¹⁰⁶ Šach, J.: J. Š. Baar v zrcadle vzpomínek; Hradec Králové 1927, str. 47

3.7. Nemoc a konec života

Nemoc a smrt jsou běžnou součástí života, proto se i tato témata v Baarových knihách vyskytují. Zobrazuje nemoc a utrpení hrdiny, nepřítel osudu. Boj s nemocí často odhalí nejen charakterové vlastnosti kněze, ale také to, jak se se vším vyrovnává jeho okolí, co od jeho skonu očekává.

3.7.1. Cestou křížovou

Celoživotní utrpení Jiřího Holuba dovršují nemoc a bída. Má začínající tuberkulózu. To je u Baarových kněží častá nemoc. V tomto případě to znamená nutnost rozhodnout, co dál, rekapitulaci života. Jiří má naději na uzdravení, ale pouze v případě, že si to bude moci finančně dovolit. Tato skutečnost ho velice trápí.

„Ano – a kde vzít peníze? Život v Meraně – v lázních – ó – jak drahý bývá – sta, tisíc zlatých stojí tam pobyt dvou - tříměsíční... a kde to vzít – kde jen?“

Peníze!... Měl-li je, ochotně dával každému, kdo jej o ně požádal... Poprvé v životě počítal v duchu, co už asi rozdal... Koupil bych si teď za ně zdraví, prodloužil věk – opatřil matku – ale nemá, nic nemá... Cítil tíhu chudoby... To bída ho na kříž přibíjela.¹⁰⁷

Chudobou a následnou nemocí je vlastně odsouzen k smrti, ač si to sám možná ještě z počátku nepřipouští. Baar zde byl ke svému hrdinovi velice tvrdý, problémy, které by jiný s pomocí druhých zvládl, nechává pouze na jeho bedrech. A kromě nemoci přidává ještě několik dalších problémů.

Nemůže pro nemoc vykonávat kněžské povinnosti. Je proto penzionován. Tento zdánlivě logický krok znamenal jen další problém – nízkou penzi, z níž nelze vyžít, neboť se musí také postarat o matku.

Kromě fyzického utrpení ale zažívá i psychické – matka musí přivydělávat, on rozprodává knihy a nevelký majetek, je vděčný za každé sousto. Tím vším

¹⁰⁷ Baar, J. Š.: Román českého kněze Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 91

děj graduje a posouvá se ke stále větší beznaději. Jiří postupně ztrácí především svou hrdost a stává se na ostatních zcela závislý.

Umíral... Ležel na tvrdém loži nemocničním, chytal slova modlící se jeptišky. „Mír“ - - „pokoj“ - - - „odpočinutí.“ - - - „klid“ - - - jak sladká to slova duši žitím unavené... Přestane nouze... přestane kříž – bude sňat s něho – umře... „ještě dnes budeš se mnou vráti“ – při těchto slovech vstala jeptiška, a přiskočila k Jiřímu – ten škytl – zachvěl se a umřel. Bylť právě pátek a tři hodiny.¹⁰⁸

Vysvobozením a vykoupením byla pro Holuba smrt. Skončilo jeho celoživotní utrpení – jeho cesta křížová. Zemře v pátek ve tři hodiny odpoledne. Tato symbolika přirovnává Holuba k Ježíši. Narážky můžeme najít v průběhu celého románu – bída ho přibíjela na kříž. Prožil mnoho utrpení a konečně ho čeká setkání s Kristem. Kdo jiný než on by měl být takto odměněn za svůj pozemský život než právě Jiří Holub.

3.7.2. Žolinka

Nemoc faráře Zbořila byla zřejmá – trpěl duševní chorobou a v jejím důsledku se stále více uzavíral do sebe. Psychické vypětí a neustálé rozčilování se neblaze projevilo na jeho fyzickém stavu.

Dveře se rozletěly a slečna spatřila faráře – ležícího u postele - ke spánku uchystaného – lože nedotknuté a bylo vidno – hned z večera že tu klesl a celou noc že tak ležel opuštěn bez pomoci.¹⁰⁹

Další záchvat mrtvice ho zastihl, když se chystal ke spánku, našla ho až ráno hospodyně.

¹⁰⁸ Baar, J. Š.: Román českého kněze Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968, str. 121, 122

¹⁰⁹ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 124

Ten její výkřik stal se zrovna povelom ke všeobecnému plenění. Ona – Lidunka – sama první začala. Rychle s třaskotem házela do kufru stříbrné přibory... hodinky s řetízkem... portmonku... zlaté brejle a stříbrnou pikslu... popadla náruč peřin... vytáhli pytel mouky... několik lahví mešního vína...¹¹⁰

Ale doslova rabování, které nastalo, už pochopitelné není. Pravda, setkáváme se s ním snad ve všech Baarových dílech, když farář zemře. Jako by to bylo samozřejmé. On už věci nepotřebuje, my je ještě využijeme. Ale zde je situace poněkud jiná. Farář ještě nezemřel, i když je v bezvědomí. Kaplan Blažek, který by u něj rád poseděl, o ničem neví. Farář se nemůže vyzpovídat, nikdo ho nedrží za ruku, nemodlí se za něj.

...všecko vynáší a zachraňuje a ukrývá... Jen tam ve svém pokoji ležel opuštěn – sám a sám zmirající farář. Byla to živá mrtvola.

...kostelník Ticháček... u postele spatřil stříbrné hodinky... Ale v tom jako zkamenělý znova stanul. Zuřivý štěkot ozval se pokojem a Žolinka... vrhla se proti němu. Ani si jí dříve nepovšiml – neviděl – jak leží dokolečka stočená v posteli – v nohách svého pána... a vši silou kopl Žolinku, až odletěla stranou.¹¹¹

Jako jediná a věrná duše se ukázala Žola - hlídala pána, odháněla lačné jeho majetku.

Na to se díval farář... v té chvíli kdy kostelník vztekle kopal do Žolinky – vytřeštil náhle oči – na loži se nadzdvihl – rukama zamával... úplně vyčerpán – padl zpět do peřin. Byl mrtev... Poklekl u mrtvoly a pomodlil se. I kostelník klečel u dveří s rukama sepjatýma. Když Blažek vstal... vytáhl zdechlou

¹¹⁰ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 125

¹¹¹ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 126

Žolinku. „To jí jistě puklo srdíčko žalem“ ... „Věrní i ve smrti.“ ... Kostelník vyšel a zahrabal pošlou Žolinku... aby nikdo nepoznal rány, které jí zasadil.¹¹²

Všichni hleděli pouze na svůj materiální prospěch. Hospodyně sice strávila s farářem řadu let, ale nyní ji zajímala jen jeho poslední vůle a majetek, který zdědí. Pouze pes faráři vrací lásku a starostlivost. A kromě Žoly kaplan Blažek - posedí u mrtvého kolegy a pomodlí se za něj.

Příběh má až groteskní závěr, farář jako kdyby tušil, co po jeho smrti nastane – odkázal vše Žolince.

3.7.3. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

V tomto románu umírá děkan – nikoliv však přirozenou smrtí, nýbrž je otráven. Do tabáku mu byl přimíchán jed. Vražda kněze je v Baarových knihách jev zcela ojedinělý. Mohli bychom ho považovat snad i za neskutečný až absurdní, kdyby to Baar nedoplnil poznámkou o tom, že se čin skutečně udál.¹¹³

„To je zvláštní tabák... je v něm něco přimícháno... snad ani tabák ne – nějak se mi kalí oči – všecko se se mnou točí“ ... „Vždyť nám umírá v rukou,“ naříkala hospodyně.

Jemnostpán ještě dýchal... nemocný obrátil hlavu ke kaplanovi, upřel na něho ztrhané zraky a sotva dozněla slova generálního rozhřešení, pozbyl vědomí. Martin klečel u nohou, s pláčem odříkával modlitby umírajících...¹¹⁴

Způsob otravy je zcela unikátní. Došlo k ní v úzkém kruhu a navíc nebyl ohrožen jen děkan - nabídl totiž tabák i Martinovi. Vrah si vůbec nemohl být jistý, že tabák doputuje přímo k tomu, ke komu dojít má. Zajímavý je také

¹¹² Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 127 – 129

¹¹³ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 246

¹¹⁴ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 245, 246

fakt, že nikde není vysvětlen důvod tohoto činu, dokonce se ani nedozvíme rozuzlení – zda došlo k nalezení vraha.

Martin je událostí zděšen. Ztrácí blízkého přítele a moudrého, chápajícího nadřízeného, musí převzít veškeré jeho povinnosti. Vůbec není schopen pochopit důvod ani způsob provedení vraždy.

To, že šlo o vraždu, potvrdil lékař. Byla to smrt neočekávaná, zákeřná a zcela nesmyslná.

„Velebný pane,“ upřel teď oči jako bodáky na kaplana, „zde se musilo přihodit něco hrozného. – Nemýlím-li se, pan děkan byl otráven... „Ejhle, záhada vysvětlena,“ vykřikl lékař radostně. Nabral na špičku nože trochu prášku... pravděpodobně – kyan.“¹¹⁵

3.7.4. Tři kříže

Nemoc a smrt Mikuláše Bíby je také neočekávaná. Pravda, prací a starostmi předčasně zestárl, ale cítí se dobře a nemoc si nepřipouští. Až lékař ho upozorní, že by si měl odpočinout a jet do lázní. Lázně mu pomohou, proto se rozhodne ještě navštívit rodiče, které léta neviděl. Cestou z nádraží však prochladne.

„Ty už jsi vstal?“ strčila matka hlavu do dveří. „Už maminko, špatně jsem se vyspal, není mi dobře, nachladil jsem se asi, lehnu si znovu, uvařte mi nějaké lipové nebo bezové thé, hodně horké, abych se zapotil.“

„Nu, dostaneš asi rýmu z toho, jen si lehni, uvařím to hned.“ ...

Když se Bíbová vrátila s prázdným koflíkem, povídala muži: „Mně se Mikulášek pranic nelíbí. Ty už jsi tuhle přes sedmdesát let stár a chlapík, kdežto on tam v těch peřinách s olezlou hlavou učiněný stařeček.“¹¹⁶

A matka měla pravdu. Mikuláš byl fyzicky sešlý, navíc dostal oboustranný zápal plic. Celá vesnice ho chce navštívit a poděkovat mu za dobro, které pro

¹¹⁵ Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958, str. 246, 247

¹¹⁶ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 240

ně vykonal. K nemocnému ale nikdo nesmí. Matka se sestrou se o něj pečlivě starají, je vděčný za jejich lásku a obětavost.

Také rekapituluje svůj život.

„Byl jsem to blázínek,“ pomyslí si, „to je život, který nikdo nepředělá, v čem pak jsem vlastně rodičům těmi zlatkami pomohl? V ničem! Každý člověk strká svůj trakař před sebou, každému se zařezávají do ramen popruhy koše, ve kterém vleče své povinnosti...“

Bíbová nesla křížek i růžencem. Bíba vzal ten křížek do ruky a zahleděl se naň... „Hle to všechno mi ze všeho zbylo...“ přitiskl kříž na rty a zavřel oči – navždy.¹¹⁷

Mikuláš byl rád, že může zemřít mezi blízkými. Vzpomínal na pohřeb kanovníka, na němž smuteční hosté ani nedošli na hřbitov. Tady je mezi svými.

3.7.5. Kanovník

Nemoc faráře Dudka má velice zvláštní průběh. Přichází v okamžiku, kdy venku zuří bouře a faráři se do rukou dostane list, kterým se zamítá jeho žádost o kanovnické místo, ač je slíbené. Počasí jako by umocňovalo psychický stav kněze i záchvat mrtvice, v Dudkově případě obzvlášť silný.

Pouze farář stál a vytřeštěným zrakem díval se do listu... Hlava ho náhle rozbolela, jednou rukou se popadl za srdce, druhou chytil se za srdce, druhou se chytil prkenné stěny a svezl se na dřevěnou lavičku... leknutím ho ranila mrtvice, ale je živ, slečno, už jsem poslal pro lékaře.¹¹⁸

Od té chvíle je farář těžce postižený, ale má proti jiným podobně nemocným mnoho výhod. Má finanční prostředky na léčbu a také přátelé.

¹¹⁷ Baar, J. Š.: Tři kříže, in: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 242, 243

¹¹⁸ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 198, 199

Může si dovolit odstěhovat se do města a podstoupit léčení. Může se také s podporou přátel alespoň částečně věnovat kněžské profesi. Má čas přemýšlet o svém dosavadním životě, případně činit pokání. Vnitřní klid i možnost využívat lékařské péče mu dávají šanci na alespoň částečné uzdravení.

Nejlepší že bude odstěhovat se do města, kde jsou vyhlášení doktoři, kteří mají zvláštní přístroje, aby mně mohli odumřelé údy masírovat a elektrizovat... „víš, myslím, si, že je to trest Boží, za tu mojí pýchu, a snáším to pokorně... Už mohu chodit, to je velký pokrok, brzy už mi dovolí mši sv. sloužit, vyjednají mi pensi.“¹¹⁹

3.7.6. Holoubek

Holoubkův příběh je také v Baarově díle unikátní. Holoubek je stejně jako Dudek zasažen mrtvicí. Má štěstí, že se mu dostane okamžité pomoci – včas ho najde sestra a okamžitě volá lékaře. Ten však konstatuje smrt.

Zde začíná asi nejzajímavější část knihy, již je právě Holoubkova první smrt. Sjede se k němu celá rodina a přátelé, vesnice mu vystrojí pohřeb a zakoupí věnec. Smrt však nebrání personálu fary krást, co se dá.

„Hlupáku, farář má pod talárem pěkné, nové černé kalhoty, budou ti jako ulité,“ „Myslíte?“ „A na nohách zánovní střevíce, bez nich se také dostane na věčnost. Nač mají v hrobě shnít – co?“¹²⁰

Holoubek se ale k překvapení všech probere - a pro zúčastněné je to šok. Sami pak činí pokání. Při jeho pozdější druhé - skutečné smrti už se nikdo ničeho podobného neodváží, a to nejen na třeštické faře.

¹¹⁹ Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930, str. 203, 204

¹²⁰ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 259

Daleko důležitější je Holoubkova cesta do nebe. Ta posouvá děj z reálného světa do pohádkového. Postavy jsou velice stylizované, bůh a svatí získávají zcela lidské rysy.

„I sáňky varhánky! Osle ti řekl?“ usmál se světec... „Prosím, illustrissimus, eximius, celsissimus...“ chrlil ze sebe Holoubek tuze potěšen, že i svatý Petr říká „sáňky varhánky“. „Kde jen ti lidé taková slovíčka berou a proč?“ divil se svatý Petr. „Kdybych se vrátil na svět, vždyť bych ani mluvit nedovedl“.¹²¹

Únik do pohádky a motiv Holoubkova setkání se svatým Petrem a dokonce s bohem poskytl Baarovi ideální příležitost ke kritice církve. Nešlo jen o církevní nadřizené, ale také o přebujelou byrokracii a odklon kněží od jejich základního poslání. To zdůrazňuje sám bůh při rozhovoru s Holoubkem.

„Miluj Boha, miluj bližního,“ šeptá si Holoubek a poslouchá dál s utajeným dechem. „Správně jsi odpověděl. Na těch dvou zákonech spočívá celá svatost kněze, ony musí zůstat jeho mravním základem. Mše svatá, breviář... všechno z nich musí vycházet. Bez nich i dobro zvrhá se ve zlo... A teď si pospěš – vrať se – neboť v Třešticích už činí přípravy k tvému pohřbu.“¹²²

Tento rozhovor Holoubka velice změnil. A zůstala mu na něj vzpomínka – ochrnutá noha. Pro něj to nebylo utrpení, ale boží znamení a připomínka budoucího života v ráji, pro který se musí na zemi trpět.

Podpořilo to jeho vůli žít dál a konat dobro. Na radu boha hledá cestu k dětem. Získá si nejen jejich srdce, ale i srdce dospělých.

Holoubkova druhá – skutečná - smrt je vyvrcholením příběhu. Umírá v kostele, mezi blízkými a uprostřed modlitby, což je pro kněze poctou,

¹²¹ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 249

¹²² Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 253

slavností. Holoubkův skutečný skon podtrhuje idyličnost a pohádkovost příběhu.

...on vážně, slavnostně ubíral se k oltáři, kde před Betlémkem poklekl na připravené klekátko... vyšplhalo se sluníčko až k jeslím... svítilo mu přímo na hlavu, takže vlasy na ní zářily mu jako stříbrné niti, až si toho lidé povšimli, pošťuchovali se... „Hled'te, jak je pan farář dnes hezký, jako svatý.“... „Propusť, Pane, služebníka svého v pokoji, propusť!“ zpívají prosebné hlasy neviditelných pěvců kolem... V té chvíli smrt došla až k faráři, naklonila se k němu a kostnatými prsty pozvolna, ale jistě modelovala jeho tvář... Koledy dozpívány, už dohřmělo i „Narodil se Kristus Pán“, už jest hlavní oltář rozsvícen... Snad neusnul? Ano, usnul navěky.¹²³

Holoubkova druhá smrt je jednou z nejidyličtějších, jaké si můžeme představit. Rámuje ji nejen vlastnoručně vyrobený betlémek, slunce v Holoubkových vlasech i slavný vánoční chorál. Odchází ze světa smířen, v očekávání spasení a věčného života.

I jeho pohřeb je projevem lásky těch, které nejvíc miloval – dětí.

Jenom kolečka malého vozíku rachotila po dlážděném dvoře, jenom dětské nožky cupitaly kolem a hrobníkovi Petříček rozkřikl se velitelsky: „My si našeho pana velebného pána sami odvezem. „A v té chvíli pukly ledy... Hlasitý pláč, srdcervoucí vzlykot... „ano, ano, dovolte jim to,“ štkal pan starosta... a kněží místo na máry položili rakev do vozíku.¹²⁴

Tato scéna je velmi emotivní, na čtenáře silně působí. Holoubkovi se dostalo poct nejen na nebi, ale také na zemi.

¹²³ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 375 - 377

¹²⁴ Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941, str. 379

Nemoc potkala v nějaké formě snad každého kněze. Zajímavé je i to, co pro ně nemoc znamená. Často to totiž není hlavní problém, s nímž se potýkají. Například Holub (Cestou křížovou) by se s ní i vyrovnal, ale jeho bezmocnost mu bere všechny naděje. Naopak pro Dudka (Kanovník) je to další šance, kterou dostal, aby se zastavil, zamyslel se, co udělá pro své spasení. I Holoubek chápe svou nemoc jako přiblížení se Kristu a proto pro oba nemoc není zklamáním, ale naopak výhrou.

Samotná smrt ale může znamenat i něco jiného. Pro někoho je vysvobození z utrpení, pro jiné absolutně neočekávanou událostí a nebo dokonce druhou šancí (Holoubek). Smrt může přijít kdykoliv a snahou všech je ulehčit nějak umírajícímu. Přesto ji neulehčili Zbořilovi (Žolinka). Nezajímalo ho, co dělají a jak se chovají lidé k němu, ale to, že někdo surově ukopal jeho psíka k smrti, mu připravilo v poslední chvíli ten nejhorší zážitek, který v něm vzbudil nenávist, a s tímto citem umírá.

Je zvláštní, jak se poslední chvíle kněží liší. Od smrti v bídě, ale s oporou řádové sestry, přes opuštěného umírajícího faráře uprostřed rabujícího služebnictva, vraždu děkana až ke klidnému, idylickému odchodu na věčnost. Ne každý měl takovou smrt, jakou si zasloužil, ale všechny snad čekal ráj.

3.8. Typy kněží, osobní vlastnosti

Každá z postav kněží, které jsem sledovala v minulých kapitolách, má svůj osud, svá osobní specifika.

3.8.1. *Cestou křížovou*

Hlavní hrdina Cesty křížové Jiří Holub je celý život nešťastný. Ke kněžské dráze byl v podstatě donucen, ale snažil se situací smířit a pracovat ve prospěch druhých lidí a pomáhat jim. Ne vždy však jeho snahy byly okolím doceněny, spíše naopak. Způsobovaly rozbroje, v horším případě byly jeho ochota a snaha zneužity v něčí osobní prospěch. Nedovedl dobře odhadnout míru užitečnosti a potřebnosti svého snažení. To byla asi Holubova největší chyba. Neuměl také hospodařit s penězi. Často zbytečně vynaložil finanční prostředky tam, kde nebylo třeba, ale sám je později potřeboval.

Nedokázal se sžít s faráři, u nichž kaplanoval, ani s farníky. Blízký vztah ho spojoval jen s matkou – měl ji rád a vážil si jí, cítil zodpovědnost za její klidné stáří.

Román vyznívá velmi pesimisticky. Holub vlastně nežije, snaží se pouze přežívat a smrt je pro něho vysvobozením.

3.8.2. *Farská panička*

Farář Petr Plachý má v románu *Farská panička* velice zvláštní postavení. Zdá se nám, že se postupně stává pouhou loutkou ovládanou druhými – matkou, pak hospodyní Terezou a také příbuznými – bratrem, švagrovou.

Nechce o ničem rozhodovat, slepě důvěřuje svému okolí – zejména Tereze, kterou mu matka před svou smrtí jako důvěryhodnou osobu doporučila za hospodyni. Chce mít klid a pohodlí, a tak se vzdává svých koníčků a zálib. Nevytvoří si ani vlastní názor na své spolupracovníky (kaplan Beneš), nedělá nic v jejich prospěch (kaplan Trnka).

Je uzavřen za jakousi hradbou, kterou kolem něho postavila Tereza, a je příliš pohodlný na to, aby tyto hradby rozbil. Má svůj klid, nechce problémy, nedokáže jim čelit. Nevidí intriky kolem sebe, ale ve svém světě naivních iluzí je spokojený.

3.8.3. Stavěl

Farář Jankovec je opakem Plachého - mladý muž plný ideálů a odhodlání. Při příchodu na polorozpadlou faru se rozhodne postavit novou – ne pouze pro sebe, ale hlavně pro své nástupce. Neleká se problémů, řeší je, realizaci svého plánu obětuje mnohé, až vytčeného cíle dosáhne. Nová fara se stává smyslem jeho života. Nevadí mu posměšky, má silnou vůli, je vytrvalý a nezastaví se před žádnými překážkami. Jankovec je duševně velmi silný muž, na cestě k cíli ho pozastaví pouze podlomené zdraví. Přesto se těžce smiřuje s nepochopením nadřízených i kolegů – kněží. Důsledkem je, že vůči nim zahořkne a pocituje nedůvěru. Splnil úkol, který si určil, ale zároveň izolovanost od druhých.

3.8.4. Žolinka

Faráře Zbořila poznáváme vlastně až na konci jeho života, kdy kněžské povinnosti už vlastně nevykonává. Potýká se s problémy čistě lidskými, uvědomuje si blížící se konec života, své stáří a osamělost. Svému okolí přestává postupně důvěřovat, mezi lidmi na faře nemá nikoho blízkého. Jediného blízkého tvora nachází v psíkovi Žole, ta se stává smyslem jeho života. Baar s ním soucítí, sám dobře ví, co přináší celibát – osamělé stáří bez rodiny, bez nejbližších.

3.8.5. Kohouti

Farář Černý chtěl původně být významným politikem, ale nedostatek finančních prostředků mu to neumožnil. Zvolil si kněžskou dráhu, ale spokojený nebyl. Pastorační práce ho nebavila a netěšila. K farníkům cestu nenašel, nerozuměl jim a ani se o to nesnažil. Dělal jen to, co musel. To, že se stal knězem, byl jeden velký omyl, omyl osudový, který nebylo možno napravit. K těžkostem kněžského stavu se v jeho případě přidružila i trvalá nespokojenost v podstatě nešťastného člověka.

3.8.6. Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství)

Martina Porazila na rozdíl od ostatních postav můžeme sledovat již od dětství. Je silně ovlivněn ovlivňován nejprve poměry v rodině, pak svými nadřízenými. Přestože přesně ví, co chce, nedokáže svou vůli prosadit ani vůči matce, ani vůči biskupovi. Osobně je proto velmi nešťastný a celý život se s tímto pocitem snaží vyrovnat. Martin je v podstatě obětí – jednak intrik (ze strany matky), jednak dobře míněných snah svých nadřízených, kteří ho mají rádi (biskup, děkan).

3.8.6. Letní farář

Povídka Letní farář, vydaná v roce 1912, nám ukazuje zcela jiný typ kněze, než s jakými jsme se zatím setkali. Administrátor Johan Glükselig žije již dvacet let zapomenut v malé vesničce v pohraničí. Naprosto rezignoval na veškeré povinnosti, plní je pouze v neodkladných případech. Zcela propadl pohodlí, jídlu a pití, chůze po horách ho vyčerpává. V zimě odmítá zaopatřovat umírající – chodit ve sněhu je příliš namáhavé. Proto nařizuje všem nemocným, kteří by mohli v zimě zemřít, aby se přišli vyzpovídat již na podzim. Výuku náboženství dokonce svěruje židovi.

Přestože na kněžskou dráhu vstupoval plný ideálů, postupem času propadl absolutní lhostejnosti. Když vše náhodou vyšlo najevo, byl za trest

pensionován. On však byl z tohoto rozhodnutí vlastně šťastný a spokojený. Konečně měl klid, nikdo po něm nic nechtěl – neuvědomoval si, že svým chováním kněžský stav ve skutečnosti degradoval.

3.8.7. Tři kříže

Mikuláš Bíba se snad jako jeden z mála rozhodl pro kněžství dobrovolně a bez nátlaku. Přesto ho však nikdy nechtěl skutečně vykonávat, lákala ho vědecká kariéra. Život zasvětil studiu a veškerou svou energii věnoval pomoci druhým. Ani si neuvědomuje, že neustálým stresem si zkracuje život, nemyslí na sebe, práce je mu smyslem života. Přesto je šťastný. Umírá předčasně, ale doma, v kruhu svých blízkých.

3.8.8. Kanovník

Farář František Dudek je se svým životem spokojený. Žádat o kanovnické místo ze začátku odmítá, ale postupně se ho zmocňuje touha po moci. Vnitřně ho to ubíjí. Za přílišnou pýchu přichází trest v podobě mrtvice. Ta je pro něho v podstatě požehnáním - díky nemoci prohlédne a znovu najde svůj klid.

Farář Dudek je vlastně obětí své touhy po lepším postavení, po společenském vzestupu.

3.8.10. Holoubek

Holoubkův život i pohled na svět se radikálně liší od všech předchozích. Především je šťastný. Má vše, co si přál. Zázemí, které mu zajišťuje jeho obětavá sestra Baruška, materiální vybavení, které dostal jako dar od rodičů. Vychází se svým okolím a naopak. Na svou stranu postupně získává i své nepřátele. Zdánlivou smrt a následné postižení považuje za dar od boha a další šanci činit dobro.

Jednotliví kněží v Baarových prózách se od sebe zřetelně liší. Spojuje je sice povolání a také problémy, které z něho mohou vyplývat, každý má ale jinou povahu a jinou mírou odhodlání čelí svému osudu.

Je to právě životní postoj, co jednotlivé hrdiny odlišuje nejvíce. Ostatní kruhy životního scénáře se opakují – odchod od rodiny, problémy s hospodyní, s farníky nebo komplikované vztahy s nadřízenými.

Kněžský život byl pro některé utrpením, pro jiné zaměstnáním nebo naopak v profesi kněze našli své poslání. Záleželo pouze na tom, jak se k situaci rozhodli postavit. Farář Jankovec (Stavěl) se problémům postavil čelem a vyřešil je. Zkoušel to i Holub (Cestou křížovou), ale jeho snahy nebyly oceněny a spíše naopak ho stáhly ještě hlouběji do beznaděje. Naproti tomu Holoubek s lehkostí všechna svá přání uskutečňuje. Martin Porazil (Poslední soud) je spíše apatický a výrazně se neangažuje. Svá přání prosadit neumí a není schopen důrazně je sdělit. Povede se mu to až na samém konci jeho děkanské kariéry – a to mu jde již o život. Do absolutní apatie upadá i Letní farář, nepovažuje vůbec za nutné, aby svou profesi vykonával. Není sám – také Zbořil (Žolinka) svou profesi nevykonává a cele se věnuje jen psíkovi. Ale jiní kněží jsou v takové situaci nuceni odejít do důchodu (Cestou křížovou), ve kterém se jejich životní situace zhorší.

Ne všichni mají stejné podmínky k životu. Ti, kteří vlastní majetek (Holoubek) nebo se mohou spolehnout na vlivné přátele (Kanovník, Tři kříže), jsou na tom lépe po všech stránkách. Právě finanční zabezpečení je jednou z podmínek klidnějšího a spokojenějšího života. V okamžiku, kdy je fara chudá, ztěžuje to jejich situaci (Cestou křížovou). Podobná situace nastává v okamžiku, kdy jsou k dosažení cíle potřeba kontakty (Stavěl). Ani jednu z těchto skutečností není však kněz většinou schopen ovlivnit.

4. Závěr

Baarovy kněžské hrdiny můžeme rozdělit podle mnoha kritérií do typových skupin, záleží pouze na hledisku, které použijeme. Pro diplomovou práci jsem vybrala ta hlediska, která nám ukáží zásadní rozdíly mezi jednotlivými prózami. Jednotlivé typy se vzájemně prolínají, krom toho u mnohých kněží neznáme všechny potřebné sledované skutečnosti.

Prvním hlediskem je vstup do semináře. Do semináře vstupovali mladí muži buď dobrovolně (Holoubek, Bíba – Tři kříže) nebo nedobrovolně. Vstup mohl být vynucen různými okolnostmi a to především špatnou rodinnou finanční situací (Jiří Holub – Cestou křížovou), složitou rodinnou situací (Martin Porazil – Poslední soud), nesplněnými životními plány (Černý – Kohouti), popř. o těchto příčinách nemáme žádné informace (Zbořil – Žolinka, Jankovec – Stavěl).

Podobně můžeme využít i jiných kritérií. Jedním z nich může být například vztah k matce. Pro některé je matka po všech stránkách ideálem (Farská panička), pro jiné člověkem, který se kvůli jim obětuje jak ve smyslu materiálního zabezpečení (Cestou křížovou), tak svým osobním životem (Žebračka); matka však může být ve výjimečných případech i příčinou jejich problémů (Poslední soud).

Také v rodinné situaci, která může silně ovlivňovat životy kněží, můžeme nalézt rozdíly. Rodina je knězi stálou oporou (Holoubek), může se o ni opřít v těžkých chvílích (Tři kříže), ale někdy člen rodiny, na něhož spoléhá a plně mu důvěřuje, neunes tíhu problémů a kněze opouští (Stavěl). Rodina však může být i prokletím (Poslední soud) nebo přítěží (Farská panička).

Také vztahy mezi řadovými kněžími a církevními představiteli nejsou jednoduché. Církevní nadřízení mohou znevažovat a zesměšňovat snahy jednotlivců (Stavěl), mohou svou i dobře míněnou pomocí uškodit (Poslední soud, Kanovník), mohou je také podpořit (Holoubek). I vztahy mezi kněžími jsou různorodé. Panuje mezi nimi přátelství (Holoubek), rivalita (Kohouti), někdy dokonce otevřené nepřátelství (Cestou křížovou – vztah kaplan – farář, Poslední soud – boj o děkanské místo). Většinou jsou však jejich vzájemné vztahy založeny na toleranci a snaze dobře spolu vycházet.

Jindřich Šimon Baar znal z vlastní zkušenosti mnohá úskalí kněžského života, a proto mohl o této problematice zasvěceně psát. Ve prózách zachytil nejrůznější typy farářů i jejich osudů. Přestože se na první pohled mohou zdát jeho hrdinové takřka totožní, při hlubším zkoumání zjistíme, že se podstatně liší.

Většina z nich si kněžskou profesi nezvolila dobrovolně, popř. důsledky svého rozhodnutí dobře nezhodnotili. Každý z nich je však osobnost. Život kněze nebyl a není jednoduchý, obzvláště pokud pocházel ze sociálně slabé rodiny. Někteří zasvětili svůj život službě bližním, jiní se věnovali hlavně svým koníčkům, další především kariéře. S jedním problémem se však potýkali všichni – s celibátem a osamělostí, která je jeho důsledkem. Matka, sestra ani hospodyně nemohly nahradit rodinu.

Někteří kněží jsou lhostejní, veškeré povinnosti konají jen proto, že musí (Letní farář, Kohouti), jiní chápou kněžství jako poslání a své povinnosti vykonávají obětavě, s nadšením, láskou (Cestou křížovou, Holoubek). Někteří touží především po kariéře, ale nemohou dosáhnout svého cíle (Kanovník), jiní by naopak chtěli být prostými venkovskými duchovními, ale je jim přisouzena jiná role, ve které nejsou šťastní (Poslední soud).

Více než detailní analýza kněžského povolání zajímá Baara psychika jeho hrdinů, jejich životní příběhy a vztahy k lidem. Jeho postavy prodělávají složitý vývoj, který dostává konkrétní podobu v obrazech jednotlivých kněží - nešťastným a utrápeným Holubem počínaje, přes smířeného Porazila až ke šťastnému Holoubkovi. Jednotlivé příběhy vytvářejí celistvý obraz života českého kněze konce 19. a počátku 20. století. Jsou i jistou formou Baarova vyrovnávání s vlastním osudem.

Jindřich Šimon Baar je autor silných lidských příběhů, ale i zajímavých, mnohdy zábavných kratších povídek. Živé vyprávění, dějový spád a autorův vřelý vztah k hrdinům jim zaručuje čtivost a zároveň zajímavost i pro dnešní čtenáře.

5. Prameny a literatura

Prameny:

Baar, J. Š.: Cestou křížovou, Žebračka (Farských historek díl III.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930

Baar, J. Š.: Farská panička, Kohouti (Farských historek díl II.); Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1931

Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha 1926

Baar, J. Š.: Holoubek, kněžská idyla; Praha, Novina, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1941

Baar, J. Š.: Křesťanské cvičení. In: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929

Baar, J. Š.: Letní farář. In: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929

Baar, J. Š.: Lůsy; Praha, Československý spisovatel 1976

Baar, J. Š.: Osmačtyřicátníci; Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1965

Baar, J. Š.: Paní komisarka; Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění 1965

Baar, J. Š.: Páter Kodýdek a jiné povídky; Praha 1927

Baar, J. Š.: Poslední soud (U Porazilů, Na děkanství); Praha, Lidová demokracie 1958

Baar, J. Š.: Román českého kněze Cestou křížovou; Praha, Družstvo Máje 1968

Baar, J. Š.: Stavěl (Román z farských historek); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1929

Baar, J. Š.: Tři kříže. In: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930

Baar, J. Š.: Žolinka, Kanovník (Farských historek díl IV.); Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1930

Literatura:

- Bitnar, V.: doslov; in: Baar, J. Š.: Holoubek, Praha, Bohuslav Rupp 1948
Čeští spisovatelé 19. a počátku 20. století; Praha, Československý spisovatel 1973
- Fichtlová, A.: Korespondence J. Š. Baara; Plzeň, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita 1998. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Viktor Viktora, CSc.
- Folprecht, J.: Farská panička. In: Česká revue, 13, 1920
- Forst, V.: Lexikon české literatury; Praha, Akademie 1985
- Havel, R., Opelík, J.: Slovník českých spisovatelů; Praha, Československý spisovatel 1964
- Kebrle, J.: Kloboucký pan farář Baar; Slaný, Jiráček, Flajsik, Pužan 1940
- Kebrle, J.: Slánsko v Baarových spisech; Slaný asi 1940
- Kunc, J.: Slovník soudobých českých spisovatelů; Praha, Orbis 1945
- Mocná, D., Peterka, J.: Encyklopedie literárních žánrů; Praha – Litomyšl, Paseka 2004
- Novák, A.: Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny; Brno, Atlantis 1995
- Peterka, J.: Teorie literatury pro učitele; Praha, Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta 2001
- Skarlandt, J.: Baarův památník; Praha, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské 1926
- Šach, J.: J. Š. Baar v zrcadle vzpomínek; Hradec Králové 1927
- Voříšková, M.: doslov. In: Baar, J. Š.: Holoubek, Praha, Vyšehrad 1969
- Vrba, J.: Dvě chodské knihy. In: Pramen, 4, 1920
- Vrba, J.: Farská panička, Kanovník. In: Pramen, 2, 1921
- Vrba, J.: Holoubek. In: Pramen, 2, 1921
- Vrba, J.: Paní komisarka. In: Pramen, 6, 1923
- Wucherlová, J.: Jindřich Šimon Baar na přelomu století; Plzeň, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Západočeská univerzita 2003. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Viktor Viktora, CSc.
- Závada, J.: doslov. In: Baar, J. Š.: Holoubek, Praha, Vyšehrad 1950
- Žáček J.: Jindřich Š. Baar, strážný duch Chodska, Praha 1940

6. Resumé

V diplomové práci jsem se zaměřila na díla Jindřicha Šimona Baara – na jeho cyklus farských historek. Tento cyklus obsahuje několik románů a také řadu drobnějších próz, které spojuje téma kněžské profese a osudů lidí spojených s farou.

Přestože se osudy jednotlivých kněží zdají být na první pohled stejné, nacházíme v nich značné rozdíly, které jsem se v této práci pokusila ukázat.

Většina z nich si kněžskou profesi nezvolila dobrovolně, popř. důsledky svého rozhodnutí dobře nezvážila. Každý z nich je osobnost. Odlišuje je především sociální původ, důvod vstupu do semináře, vztah k matce i církevním nadřízeným, řešení konkrétních problémů a vůbec celkově přístup k životu. S jedním problémem se však potýkali všichni – s celibátem a osamělostí.

7. Klíčová slova

Jindřich Šimon Baar

Farské historky

Fara

Kaplan

Administrátor

Farář

Církevní hierarchie

Farská hospodyně

Kněžská kariéra

Ústřední knih.Pedf UK

2592072609